הקליניקה האורבנית
THE URBAN CLINIC
عيادة التخطيط الحضري

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

הפלטפורמה לתכנון במזרח ירושלים
منصة التخطيط بشرقي القدس

סדרת מפגשים לאנשי תכנון הפועלים במזרח העיר
ירושלים 2018-2019

ניהול, ארגון וכתיבה:

אסלאם דעיס | אמל עוראבי חוסין | יערה רוזנר מנור | ענאיה בנא ג'יריס | אמילי סילברמן

כתיבה ועריכה: מיכל ברייאר

דוח מסכם

יולי 2020

ראשי פרקים

תקציר | 3

הקדמה: מהי הפלטפורמה למתכננים במזרח ירושלים? | 6

מפגש ראשון: פיתוח המרחב הציבורי | 9

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום | 10

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא פיתוח מרחב ציבורי | 10

טבלה מסכמת בנושא פיתוח מרחב ציבורי – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום | 13

מפגש שני: קרקעות ותכנון, רישוי ובניה | 14

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום | 15

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא רישום קרקעות | 16

טבלה מסכמת בנושא רישום קרקעות – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום | 17

מפגש שלישי: סוגיות במערך התחבורה במזרח ירושלים | 18

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום | 19

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא מערך התחבורה | 21

טבלה מסכמת בנושא מערך התחבורה – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום | 23

מפגש רביעי: פיתוח כלכלי ותעסוקה במזרח העיר | 24

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום | 25

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא פיתוח כלכלי ותעסוקה | 28

טבלה מסכמת בנושא פיתוח כלכלי ותעסוקה – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום | 30

סיכום: מוקדי התייחסות לפעולות עתידיות | 32

נספחים | 37

נספח 1: סדרי יום של המפגשים | 37

נספח 2: פוסטרים בנושא תחבורה בחיי היומיום של תושבי מזרח ירושלים | 42

תקציר

הקליניקה האורבנית באוניברסיטה העברית, בתיאום עם עיריית ירושלים יזמה בסוף שנת 2018 פלטפורמה למפגש מקצועי בין מתכנני ערים ואנשי מקצוע נוספים ללימוד משותף ולפיתוח כלים וגישות רלוונטיים לקידום תכנון עירוני במזרח ירושלים. "הפלטפורמה למתכננים במזרח ירושלים" שאפה לגבש ידע והכרויות שיסייעו ליישום איכותי של תהליכי תכנון עירוני. מפגשי הפלטפורמה התמקדו בפיתוח כלים מעשיים ויצירת חיבורים והבנות משותפים בקרב אנשי מקצוע העובדים במגזר הציבורי והפרטי, בתחומים של מרחב ציבורי, רישוי מקרקעין, תחבורה, ופיתוח כלכלי. בתוך כך, הפלטפורמה אף אפשרה הצפת סוגיות אשר דורשות מחקר אקדמי נוסף.

הפלטפורמה נוצרה מתוך עבודת הקליניקה האורבנית להצמחת מנהיגות עירונית וידע מקומי, תוך זיהוי הצורך בהכשרה ייעודית למתכננים במזרח ירושלים מחד והזדמנות תקציבית ותודעתית לשינוי דפוסי החשיבה והפיתוח בעקבות תכנית החומש הממשלתית לצמצום פערים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים. הנחת העבודה שעמדה בבסיס המהלך היא כי גוף הידע המשותף הרלוונטי לצורך תכנון עירוני איכותי במזרח ירושלים נמצא עדין בתהליכי התהוות. הפלטפורמה התנהלה כמסגרת לשיתוף ידע ולאיתור חוסרים במידע, ליצירת ורכישת כלים, ולביסוסה של רשת מתכננים ואנשי מקצוע העוסקים בתחומי המקרקעין, התחבורה והפיתוח הכלכלי, לצורך הנעתה של פעולה רב מערכתית הנשענת על חיבורים בין-תחומיים ובין-מגזריים.

במסגרת הפלטפורמה נערכו ארבעה מפגשים, אשר כל אחד מהם התמקד בסוגיה מרכזית אחת:

- **פיתוח המרחב הציבורי:** מפגש זה עסק במשמעות הרב-מימדית של המושג 'מרחב ציבורי' בהקשר המזרח ירושלמי, בהשפעתו על איכות התכנון העירוני, ובמנגנוני התכנון וניהול המקרקעין המאפשרים את פיתוחו. למרחב הציבורי יש השפעה ניכרת על תחומי חיים רבים, ובכללם היווצרותן של קהילות יציבות ואיתנות, היכולת לנוע בביטחה ולהגיע למקומות עבודה ולימודים, פיתוח כלכלה ומסחר ברי קיימא, קיום אורח חיים פעיל ובריא, והעלאת איכות החיים ורווחת התושבים באופן כללי. הדיונים עסקו בנושאים שונים הקשורים לייצור, הגדרה, השמשה, וניהול המרחבים הציבוריים במזרח ירושלים, כולל תכנון ארוך טווח, הפקעת קרקעות לטובת צרכי ציבור, וכן בפתרונות מיידים יותר המתמקדים במנגנונים שיאפשרו השמשה וניצול מיטבי של מרחבים קיימים וטיפוח מרחב ציבורי איכותי. אחת המסקנות העיקריות הינה החשיבות הרבה של פיתוח הרחובות העירוניים כמרחבים ציבוריים מרכזיים, אשר מאפשרים מגוון רחב של שימושים והזדמנויות לפיתוחה של כלכלה מקומית, וכן מקומות משמעותיים לאינטראקציות בין התושבים ולטיפוח זהות קהילתית חזקה. כמו כן, עלה הצורך באיתור והשמשת מרחבים ציבוריים זמניים, או מרחבים שאינם נמצאים בשימוש. מסקנה נוספת היא שישנו צורך בניהול ויישום שיפורים במרחב הציבורי באופן שיאפשר מעורבות קהילתית וציבורית משמעותית.

◉ **קרקעות ותכנון, רישוי ובניה:** סוגיית רישום הקרקעות במזרח ירושלים הינה אחד האתגרים המרכזיים בתהליכי הרישוי והתכנון בעיר, היות ומרבית המקרקעין מוסדרים חלקית או אינם מוסדרים כלל על פי השיטה המקובלת בחוק התכנון והבניה הישראלי. תהליכי הרישוי והתכנון הם כלי בסיסי לתכנון ההתפתחות האורבנית אשר במסגרתה רישום הקרקעות הינו מרכיב הכרחי למנהל תקין, ליציבות תכנונית-קניינית לטווח ארוך, ולשמירה על איכות חיים ואספקת שירותים נאותה. במקביל, סוגיית רישום המקרקעין מתאפיינת ברגישויות פוליטיות ולאומיות רבות, שבירורה והסדרתה מעלה חששות כבדים בקרב כל הצדדים. במסגרת תכנית החומש למזרח ירושלים הוקם צוות ייעודי לטיפול בסוגיה זו. המפגש עסק בתהליכי פיתוח במצבים של היעדר רישום מקרקעין מוסדר או של קרקעות המצויות בקונפליקט במזרח ירושלים, על בסיס עבודת העומק שנעשתה במכון ירושלים ובעזרת אנשי מקצוע שזה תחום התמחותם. עיקר המסקנות נגעו לפיתוחם של מנגנוני הסדרת קרקע חלופיים לרישום הפורמלי, אשר מתבססים על הסכמות פנים קהילתיות, על הכרה בייצוג פלסטיני קהילתי, ועל מיסוד של תהליכי גישור ושיתוף.

◉ **מערך התחבורה:** הקושי בניידות ונגישות הוא אחד המאפיינים הבולטים של שכונות מזרח ירושלים. מערך התחבורה הציבורית מתבסס על חברות פרטיות, מתפקד באופן לא יעיל, וכמעט ללא קשר ישיר למערך התחבורה הכללי בעיר. המצב הפיסי של מערך הרחובות מקשה על תנועה ברגל, באופניים ובאוטובוסים. מצב זה מוביל להתארכות משמעותית של זמני הנסיעה הן בתוך השכונות והן בהגעה ליעדים ברחבי העיר. קרוב לשליש מתקציב תכנית החומש מיועד לשיפור שירותי התחבורה והנגישות של תושבי מזרח ירושלים. במסגרת המפגש הוצגה העשייה המתרחשת בימים אלה הן ברמת התכנון והן ברמת הביצוע. קבוצות הדיון בחנו רעיונות יצירתיים לשיפור המצב הקיים, כגון התארגנויות קהילתיות למיפוי צרכים תחבורתיים, ניסוח דרישות לשיפור מערך התחבורה, יידוע ומעקב אחרי ביצוע פרוייקטים, ויצירת מערך אכיפה קהילתי. כמו כן, עלה צורך חזק בהנגשת המידע בנושאי תכנון התחבורתי באופן שיאפשר מעורבות ציבורית משמעותית. דגש נוסף היה על זיהוי ויישום פתרונות המבוססים כל הניתן על המצב הקיים, תוך הימנעות מהריסת בתים לצורך מימוש פרוייקטים תחבורתיים.

◉ **פיתוח כלכלי ותעסוקה:** מזרח ירושלים מתאפיינת בפערים גדולים בכל הנוגע לשיעור המועסקים, הן ביחס למערב העיר והן ביחס למקובל בערים אחרות בישראל, ובתעסוקת נשים בפרט. כמו כן, התעסוקה במזרח ירושלים מתאפיינת בתחומים המניבים הכנסה נמוכה למשק בית, ומכאן, שיעורי העוני הגבוהים גם בקרב המועסקים. נושאי התעסוקה והפיתוח הכלכלי עומדים בליבה של תכנית החומש למזרח ירושלים, כאשר המטרות שנקבעו הינן להגדיל את הפריון במשק, לשלב את תושבי מזרח העיר במעגל התעסוקה, להגדיל את ההכנסות למשק בית ובפרט נשים, ולהגדיל את גביית הארנונה העסקית במזרח העיר. במפגש למדנו על מימוש מטרות אלו באמצעות פרויקטים שונים לעידוד, פיתוח וקידום הקמה והרחבה של עסקים קטנים ובינוניים, תמיכה בפיתוח מרכזים מסחריים ואזורי מסחר, הקמת מרכז עסקים ומאיץ עסקים, הגדלת היצע מעונות היום, וכן פעולות שונות ללימוד עברית, הכשרות מקצועיות, הכוונה והשמה לצורך עידוד תעסוקה וחילוץ מעוני. המסקנות העיקריות שעלו מקבוצות הדיון היו בנוגע לצורך בתמיכה בפיתוח של עסקים, תיירות וכלכלה מקומית, וזאת תוך דגש על אפשרויות תעסוקה מגוונות ומערכים משלימים במרחב השכונתי, וכן תמיכה בעבודה מהבית ובמיזמים מיקרו-כלכליים. לצורך כך, הוצע לערוך תכניות המאפשרות שימושי קרקע מעורבים המשלבים מסחר ותעסוקה ברחובות הראשיים ולבצע שיפורים פיזיים במרחב הציבורי אשר יעודדו פיתוח מסוג זה. כמו כן, עלו הצעות לבנייה של מרכזים ורשתות קהילתיות לתמיכה ופיתוח של תיירות ועסקים מקומיים על ידי הנגשת מידע, סיוע וליווי.

לסיכום סדרת המפגשים, זיהינו בדוח זה נושאים מרכזיים אשר עלו במגוון של הקשרים, ומהווים בסיס לפעולות רב-מימדיות העשויות לקדם שינויים משמעותיים בתחומי חיים רבים ולתת מענה בו זמנית למספר רב של סוגיות. ההצעות המסכמות מנסות להצביע על כיווני חשיבה ופעולה הנוקטים גישה גישה אינטגרטיבית, תוך זיהוי שני מוקדי התייחסות:

- **מרחב ציבורי מתפקד כבסיס לפיתוח ורווחה כלכליים ולשיפור איכות החיים העירונית:** מרחב ציבורי איכותי ומתפקד היטב מהווה בסיס הן לפיתוח כלכלי משמעותי, הן להעלאת איכות החיים העירונית, והן לשיפור הרווחה אישית של תושבי מזרח העיר. המרחב הציבורי המזרח ירושלמי כולל כמובן את שטחי הציבור והשטחים הירוקים, אשר שניהם נמצאים במחסור ובתת-פיתוח בכל השכונות, אך גם את מערכת הרחובות והשבילים המקומיים. עיקר המסקנות הרוחביות של דוח זו נוגעות דווקא לזיהוי הפוטנציאל הגדול של מערכת המרחבים הציבוריים ליצירת שינוי כולל. עוד מתמקדות ההמלצות בבנייה של מנגנונים לפיתוח והשמשת קרקעות ציבוריות דרך מודלים חדשים לפיצוי על הפקעות ולאפשרויות של שימושים זמניים.

- **מעורבות ציבורית ומקצועית בקביעת סדרי עדיפויות ובתהליכי יישום:** חשיבותם של יצירת מנגנונים אשר יאפשרו מעורבות גדולה יותר של הציבור המקצועי והכללי בתהליכי קבלות ההחלטות בנוגע לתכנון המרחב, ואף יותר מכך בקביעת סדרי עדיפויות ובתהליכי היישום של פרויקטים שונים. אחד האתגרים המרכזיים הינו יצירת שיתופי פעולה ביישום של יוזמות בעלות פוטנציאל לשינוי משמעותי, והטמעה של ידע מקומי בתהליך התיעדוף והיישום של פרויקטים שונים. זאת באמצעות בנייתם של מנגנונים מתווכים, אשר יאפשרו איסוף של ידע מקומי ועבודה משותפת של הקהילה עם הרשויות, גם מבלי לגשר על פערי תפיסות מהותיים יותר.

אנו כמובן מודעות לכך שלא כל הנושאים הרלוונטיים לפיתוח איכותי יותר של המרחב המזרח ירושלמי נדונו כאן. בפרט, לא נדונו החסמים והאפשרויות לפיתוח והגדלה איכותית וכמותית נחוצה מאד של אפשרויות הדיור בשכונות מזרח העיר, נושא מהותי ללא ספק, שבחרנו לא לעסוק בו במסגרת זו. מכאן שאין לראות במסמך זה משום סיכום ממצה לשלל המחקר, הפעילות והמורכבויות של המרחב העירוני של מזרח ירושלים, אלא שהוא מהווה סיכום של נקודות מבט ותחומי עשייה ספציפיים וחלקיים אשר עלו במסגרת מפגשי הפלטפורמה. עם זאת, אנו מאמינות כי החשיפה ההדדית והמחשבה משותפת שעמדו במוקד המפגשים מאפשרות מבט חדש ופורה על חלק מהסוגיות הנדונות.

הקדמה

מהי הפלטפורמה למתכננים במזרח ירושלים?

הקליניקה האורבנית באוניברסיטה העברית, בתיאום עם עיריית ירושלים יזמה בסוף שנת 2018 פלטפורמה למפגש מקצועי בין מתכנני ערים ואנשי מקצוע נוספים ללימוד משותף ולפיתוח כלים וגישות רלוונטיים לקידום תכנון עירוני במזרח ירושלים. "הפלטפורמה למתכננים במזרח ירושלים" שאפה לגבש ידע והכרויות שיסייעו ליישום איכותי של תהליכי תכנון עירוני. מפגשי הפלטפורמה התמקדו בפיתוח כלים מעשיים ויצירת חיבורים והבנות משותפים בקרב אנשי מקצוע העובדים במגזר הציבורי והפרטי, בתחומים של מרחב ציבורי, רישוי מקרקעין, תחבורה, ופיתוח כלכלי. בתוך כך, הפלטפורמה אף אפשרה הצפת סוגיות אשר דורשות מחקר אקדמי נוסף.

משימתה של הקליניקה האורבנית היא לקדם צדק מרחבי באמצעות הצמחת מנהיגות עירונית וידע מקומי. הפלטפורמה נוצרה מתוך עבודת תכנית המתמחים בתכנון עירוני במזרח ירושלים של הקליניקה, וזיהוי הצורך בהכשרה ייעודית לסטודנטים, מתכננים שכונתיים ורובעיים, ועובדי אגף תכנון עיר בעיריית ירושלים שתעסוק בסוגיות התכנוניות הייחודיות של מזרח העיר. בנוסף הקליניקה זיהתה כי נוצרה הזדמנות תקציבית ותודעתית לשינוי דפוסי החשיבה והפיתוח של מזרח ירושלים בעקבות החלטת הממשלה 3790: "תכנית החומש לצמצום פערים חברתיים וכלכליים ופיתוח כלכלי במזרח ירושלים".

לצורך הנעתה של פעולה רב מערכתית, הנשענת על חיבורים בין אנשי מקצוע מכל המגזרים ועל שילוב של מגוון תחומי ידע, הפלטפורמה לא התנהלה כקורס או כהשתלמות, אלא כמסגרת לשיתוף ידע ולאיתור חוסרים במידע, לרכישת כלים ולהתנסות ביצירת כלים חדשים, וליצירת רשת מתכננים ואנשי מקצוע העוסקים בתחומי המקרקעין, התחבורה והפיתוח הכלכלי. הנחת העבודה שעמדה בבסיס המהלך היא כי גוף הידע המשותף הרלוונטי לצורך תכנון עירוני איכותי במזרח ירושלים נמצא עדין בהליכי התהוות, וכי המשתתפים ילמדו זה מזה, יזהו פערי הידע, ויקדמו השלמה של פערים אלו בעזרת טובי המרצים ואנשי המקצוע הרלוונטיים.

לצד הרצון למנף את החלטת הממשלה כזרז של פיתוח והשקעות במזרח ירושלים, אנו מודעות לכך שההחלטה אף טומנת בחובה איום לא מבוטל על הקהילה הפלסטינית של מזרח ירושלים, במידה והיא תפורש ותיושם לצורך המשך הגבלת הפיתוח במזרח ירושלים. מגבלה נוספת של ההחלטה היא חוסר העיסוק הסוגיה הבוערת ביותר לשיפור תנאי החיים במזרח ירושלים והיא מצוקת הדיור. במסגרת הפלטפורמה בחרנו לא לעסוק בסוגיה טעונה זו.

לפלטפורמה הוזמנו אנשי מקצוע מהמגזר הפרטי הפועלים במזרח ירושלים בתחום התכנון ובמקצועות משיקים, מתכננים אורבניים קהילתיים העובדים במזרח ירושלים, מתכנני הרובעים הרלוונטיים, ראשי המנהלים הקהילתיים, עובדי עירייה ועובדי מחוז ירושלים במנהל התכנון. בכל מפגש השתתפו בין 40 – 70 אנשי מקצוע, חלקם בכל המפגשים, ואחרים בחרו להתמקד בסוגיה שנדונה במפגש ספציפי.

כל אחד מארבעת המפגשים הוקדש לסוגיה מרכזית אחת (לסדרי יום מפורטים ראו נספח מס' 1): 3790:

15.11.2018	פיתוח במרחב ציבורי
10.01.2019	קרקעות, תכנון, רישוי ובניה
10.02.2019	תחבורה
28.04.2019	פיתוח כלכלי ותעסוקה

המפגשים כללו הרצאות של בעלי תפקידים, דיונים וסדנאות בהן ניסינו ללבן יחדיו את ההיבטים השונים, לבחון את הידע הנדרש ליישום, ולהציף דרכי התמודדות וכיווני פעולה על מנת להביא לשיפור איכות התכנון במזרח העיר. במסגרת דו"ח זה נכללו תקצירי ההרצאות ונקודות מרכזיות שעלו במסגרת הדיונים והסדנאות, כמו גם סיכום של הרעיונות שהוצעו לקידום כיווני פעולה אפשריים להמשך. כמו כן ניתן למצוא בכל אחד מהפרקים את הקישורים להרצאות המלאות כמו גם מידע נוסף הנמצא באתר האינטרנט של הקליניקה האורבנית.

חשוב לציין כי המחקר והעשייה על ובירושלים המזרחית נרחבים מאד, וכך גם מורכבותם של כל אחד מהנושאים שנדונו. מכאן שאין לראות בדו"ח זה או בכל אחד מהמפגשים, כממצה ומקיף את כלל הידע והמחקר הקיימים בתחום, או את כל טווח העמדות המצויות ביחס לסוגיות. מטרתו של הדו"ח היא לשקף את נקודות המבט והרעיונות הספציפיים שעלו מהמשתתפים בתחומים הנדונים, מתוך אמונה שאלו יהיו לערך עבור הקורא.

מפגש ראשון: פיתוח המרחב הציבורי

15 לנובמבר 2018

קישור לדף המידע באתר הקליניקה האורבנית

במפגש זה דנו במשמעות המושג 'מרחב ציבורי' בהקשר המזרח ירושלמי. הצורך בדיון זה נובע מהפער בין תפיסת המרחב הציבורי כפי שהיא מוגדרת בחוק התכנון והבניה הישראלי, וכפי שהיא נתפסת על ידי המתכננים בדרך כלל, לבין התפיסות המקובלות בתרבות המוסלמית והמזרח תיכונית, המתאפיינות על פי רוב בבעלות פרטית על הקרקע, חופש הפעולה של הפרט בתחום הקרקע או הקניין המשויך לו, ובשימושים סמי-ציבוריים בקרקעות פרטיות. מפגש זה התקיים בשכונת צור באהר.

בחרנו לפתוח את סדרת מפגשי הפלטפורמה בדיון רב מימדי בנושא המרחב הציבורי במזרח ירושלים, על אף שתכנית החומש למזרח ירושלים אינה עוסקת בו באופן ישיר. זאת מכיוון שלתפישתנו למרחב הציבורי יש השפעה ניכרת על תחומי חיים רבים, ובכללם היווצרותן של קהילות יציבות ואיתנות, היכולת לנוע בביטחה ולהגיע למקומות עבודה ולימודים, פיתוח כלכלה ומסחר ברי קיימא, קיום אורח חיים פעיל ובריא, והעלאת איכות החיים ורווחת התושבים באופן כללי. נושא זה אף עומד בליבם של דיונים רבים העוסקים באיכות התכנון העירוני, ובמנגנוני התכנון וניהול המקרקעין המאפשרים את פיתוחו.

פתחנו בהיכרות ובדיון בקבוצות אשר בחן את השאלות: האם המונחים התכנוניים המשמשים להגדרת סוגי ושימושי המרחב הציבורי הולמים את המציאות המזרח ירושלמית? האם הכלים התכנוניים הקיימים מסייעים לשיפורו? האם יש צורך ביצירת סט כלים חדש ומותאם לעבודה במרחב הציבורי של מזרח ירושלים? האם ניתן להתאים את הכלים הקיימים למאפיינים התרבותיים והחברתיים הייחודיים של האוכלוסייה המקומית וכיצד יש לעשות זאת?

השארנו שאלות אלה פתוחות בשלב זה, ויצאנו לסיור קצר בשכונת צור באהר בהובלת תושבים ואנשי מקצוע.

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום

אחרי הסיור שמענו את הרצאתו של פרופ' ראסם ח'מאיסי, מתכנן ערים וגיאוגרף אורבני וראש המרכז היהודי-ערבי באוניברסיטת חיפה, בנושא: "ייצור, השמשה וניהול המרחב הציבורי וחזות המרחבים הערביים בירושלים המזרחית: הסרת חסמים ומימוש אתגרי הפיתוח". ההרצאה עסקה בשלושה היבטים מרכזיים הנוגעים לפיתוח של מרחבים ציבוריים בכלל, ובישובים ושכונות ערביות בישראל בפרט:

- **יצירה והגדרה של מרחבים ציבוריים:** תכנון ויצירת המרחב הציבורי נמצאת בדרך כלל באחריות הרשות הציבורית- העירייה. גבולות המרחב הציבורי אמורים להיקבע על ידי הציבור או מי שמייצג אותו, ומבוססים על הסדרים משפטיים מחד, ועל נורמות חברתיות מאידך.

- **צריכה ושימוש במרחב הציבורי:** המרחב הציבורי הוא מכלול השטחים העירוניים שבבעלות או בשימוש ציבורי. לכאורה, לכל אזרח זכות שוויונית לגישה אילו, ולשהות בו ללא חסמים או מגבלות. המרחב הציבורי נועד להיות שטח משותף שבו מתקיימים חיים חברתיים אשר מאגדים אנשים לקהילה, וככזה הוא הווה חלק מתהליכי בניית זהות והזדהות של התושבים עם המקום.

- **ניהול ותחזוקה של המרחב הציבורי:** ניהולו ותחזוקתו של המרחב הציבורי נמצאת באחריות משותפת של הציבור כבעל המרחב וכמשתמש מרכזי בו, והרשות הציבורית כמי שמופקדת על יצירתו וניהולו של המרחב העירוני. לצורך כך יש צורך ביחסי אמון ובתפישה של אינטרסים משותפים בין הרשות ובין התושבים.

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא פיתוח מרחב ציבורי

בסדנה שלאחר ההרצאה, התחלקנו לשלוש קבוצות אשר עסקו במשמעות המעשית של ייצור, הגדרה, השמשה, וניהול מרחבים ציבוריים במזרח ירושלים. במסגרת הדיונים עלו מספר נושאים וכיווני חשיבה אשר חלקם עסקו בתכנון ארוך טווח, כולל בנושא של הפקעת קרקעות לטובת צרכי ציבור, וחלקם האחר בפתרונות מיידים יותר המתמקדים בהשמשה וניצול מיטבי של מרחבים קיימים, וניתנים ליישום בטווח הקצר. כמו כן, עסקו הדיונים בקשר שבין פיתוח וטיפוח מרחב ציבורי איכותי ובין הגברת תחושת השייכות למקום ולמרחב והפחתת תופעות שליליות כגון ונדליזם.

להלן סיכום התובנות המרכזיות שעלו:

הפקעת קרקעות:

המנגנון המקובל של הפקעת 40% משטח כל תכנית לטובת צרכי ציבור יוצר במקרים רבים הפקעות מיותרות, פיזור לא יעיל של שטחים לצרכי ציבור ובסופו של דבר מביא לחוסר פיתוח של שטחים אלו. כל הפקעה שלא בהתאם לצורך ממשי או שאינה מנוצלת בפועל מעוררת חשד ואי אמון בקרב התושבים.

- הפקעות צריכות להתבצע בהתאם לצרכים האמיתיים והפרוגרמטיים של האזור ושל שימושי הקרקע הקיים בו, ולא לפי פרוגרמה אחידה.
- יש צורך לפצות את בעלי הקרקעות באחת מהדרכים המקובלות, כגון, מתן תוספת של זכויות בנייה, קרקע חלופית ועוד.
- הודגש הנושא של בניית האמון והשותפויות עם התושבים ובעלי הקרקעות.
- יש להקפיד על ניצול מיידי לטובת הקהילה של שטחים שהופקעו כבר לטובת הרשות במסגרת תכניות מאושרות, היות ואי נצולם מעורר חשדנות אצל התושבים.

הרחובות כמרחבים ציבוריים העיקריים:

אחד הזיהויים המרכזיים היה כי רשת הרחובות בשכונות משמשת בפועל כמרחב הציבורי המשמעותי והמתפקד. מומלץ לחזק מגמה זו על ידי יצירת מרחב ציבורי איכותי ברחובות עצמם, באופן שעשוי לתת מענה לחלק גדול מצרכי הקהילה. פיתוח כזה מצריך שינוי התפיסה התכנונית בכל הקשור לתכנון רחובות, לצורה שתאפשר שימושים מגוונים, ותעודד אינטראקציה בין התושבים:

- יש לתכנן את הרחובות, במסגרת תכנון מפורט לשכונות או מקטעים, באופן שיכללו מרחב ציבורי פעיל ומזמין בדמות מדרכות רחבות ומוצלות, עירוב שימושים, ואיזון בין שימושי רכב, תחבורה ציבורית והולכי רגל.
- קידום תכניות לביצוע שיכללו פיתוח מרחב ציבורי ברחובות מרכזיים בשכונות באמצעות הצללה, פיתוח פרטי רחוב המעודדים אינטראקציה בין התושבים, והנגשה, ביוזמת ומימון הרשות או ביוזמת ומימון תושבים וארגונים אזרחיים.
- כתיבת מסמך מדיניות "הרחוב כמרחב ציבורי בירושלים".
- הטמעה על ידי מתכננים קהילתיים כדרישה במסגרת הליכי תכנון משתף.

איתור והשמשת מרחבים ציבוריים פוטנציאליים:

כבר היום קיימים מרחבים רבים העשויים לשמש כמרחבים ציבוריים אם יפותחו וינוצלו בצורה מיטבית. הדוגמאות שנדונו:

- **השמשת שטחים המיועדים לשטח נוף פתוח לטובת הציבור, תוך תיאום עם בעלי הקרקע:** איתור של מקומות ומרחבים פוטנציאליים, כדוגמת וואדיות נטועים ומתוחזקים, ופיתוחם כך שיעמדו לשימוש הציבור, תוך תיאום והסכמה עם בעלי הקרקע (פרטיים בדרך כלל) ובמידת הצורך תוך פיצוי או הסדר כספי.
- **הצמדת שטחים פתוחים, ובעיקר מגרשי ספורט,** למוסדות הציבור המתפקדים בכל שכונה ופתיחת שעריהם לשימוש רחב יותר בשעות אחר הצהריים
- **גגות 'ירוקים':** השמשת גגות מבני הציבור כשטחים פתוחים וכשטחים ציבוריים, לעיתים תוך שימוש מושכל בטופוגרפיה – גג של מבנה הממוקם על הרחוב התחתון עשוי להתחבר למפלס הרחוב ברחוב העליון ולשמש כגינה/מקום ישיבה או כל מרחב ציבורי אחר הפתוח לציבור.
- **עידוד השימוש במערכת השטחים הפתוחים הגדולים של העיר כגון הגן הלאומי:** במקרים רבים יש מצוקה מהותית בכל הנוגע לפוטנציאל פיתוח שצ"פים בשכונות. עם זאת, חלק גדול מהגנים הלאומיים במזרח העיר סמוכים לשכונות ועשויים לשמש כמנגנון משלים. מוצעת הנגשה והגברת תחושת השייכות של התושבים הפלסטינים לגנים הלאומיים הנמצאים בסמיכות לשכונות המגורים במזרח ירושלים.
- פרויקט מיפוי מרחבים פוטנציאליים על ידי פעילים בשכונות בהדרכת המתכננים הקהילתיים.

שימושים זמניים להעצמת השימוש במרחב הציבורי והפתוח:

- **שימושים זמניים:** שימוש בקרקעות פנויות בפועל ו/או לא מתוכננות, לטובת מרחב ציבורי באופן זמני, עד לקידום תכנית על הקרקע ע"י הבעלים. גם במקרה זה יש צורך להגיע להסכמה עם בעלי הקרקע, ובמידת הצורך תוך פיצוי או הסדר כספי.

  למשל: הקמת מגרשי משחקים קטנים לילדים תוך תיאום עם הבעלים של השטחים **ללא צורך בהפקעה.** (קיים מודל דומה בעיריית תל אביב).
- **סגירה זמנית של רחובות לכלי רכב והפיכתם למרחבים ציבוריים:** בחינת האפשרות לסגירת רחובות מסוימים בשעות מסוימות או בימים מסוימים כדי לאפשר שימוש במרחב. למשל רחובות קטנים שבהם ממוקמים מבני ציבור או חינוך ייסגרו כל יום אחר הצהריים וישמשו כמרחב משחק ושהיה לילדים. לחלופין – רחובות המובילים בעיקר לבתי ספר ייסגרו בסופי השבוע וישמשו כמרחב ציבורי לטובת כלל הקהילה.

ניהול המרחב הציבורי

קיימת שונות גבוהה בניהול המרחב הציבורי בין מזרח העיר ובין מערבה. מתוך הדיון עלה כי ישנו טעם להקמת גוף ניהולי חדש שיעסוק באופן ממוקד בניהול המרחב הציבורי של מזרח ירושלים, בפיתוח הסדרים ופרקטיקות רלוונטיות אשר יאפשרו יישום של השיפורים הדרושים במרחב הציבורי:

- **יצירת גוף קהילתי** אשר מוכוון לפתרון בעיות במרחב הציבורי, ומורכב מאנשי מקצוע מתחומי המשפט, אדריכלות נוף, ארגון קהילתי ושמאות מקרקעין. הצלחתו יכולה להימדד בכמות ובאיכות המרחב הציבורי החדש שיתווסף כל ארבעה או שישה חודשים.
- **גוף הניהול יפעל בשיתוף פעולה** עם המוסדות הקיימים בשכונות, לרבות בתי הספר.
- **נבחנו אפשרויות שונות לקמת גוף מעין זה, כגון:** עמותה או חברה לתועלת הציבור, גוף ממשלתי, חברה עירונית בדומה לחברת עדן ומוריה, ואגודה של בעלי קרקעות.
- **מתוך הדיון עלה כי המנהלים הקהילתיים** עשויים להיות המסגרת המתאימה ביותר, מפני שהם פועלים בשיתוף פעולה עם העירייה, זוכים לאימון של תושבים במידות משתנות, פועלים ברמת השכונה, ורגילים לנהל ולספק שירותים.
- **עריכת פיילוט** באחד המנהלים הקהילתיים הפועלים כיום ונחשבים מצליחים. בין השכונות שהוצעו לעריכת פיילוט בית חנינא, שועפט, א-טור, וואדי ג'וז. הפיילוט מתבסס על הקצאת תקציבים נוספים למטרה זו, לצורך בניית צוות ניהול ייעודי למרחב הציבורי של השכונה, אשר יהיה אחראי על קידום והערכה של פרויקטים לשיפור ושדרוג המרחב הציבורי בתהליך המבוסס על מעורבות הקהילה.

טבלה מסכמת בנושא פיתוח מרחב ציבורי – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום

מטרות	מנגנון אפשרי לקידום
הרחובות כמרחבים ציבוריים העיקריים: השמשה ותכנון הרחובות בצורה שתאפשר שימושים מגוונים, ותעודד אינטראקציה בין התושבים.	• במסגרת תכנון מפורט לשכונות או מקטעים.
	• קידום תכניות לביצוע שיכללו פיתוח מרחב ציבורי ברחובות מרכזיים בשכונות באמצעות הצללה, פיתוח פרטי רחוב והנגשה. • ביוזמת ומימון הרשות או ביוזמת ומימון תושבים וארגונים אזרחיים. • כתיבת מסמך מדיניות "הרחוב כמרחב ציבורי בירושלים". • הטמעה על ידי מתכננים קהילתיים כדרישה במסגרת הליכי תכנון משתף.
איתור של מקומות ומרחבים פוטנציאליים. קידום תכנון ופיתוח – ברמה המקומית-פרויקטלית.	• פרויקט מיפוי מקומי ראשוני - מתכנן קהילתי וקבוצת פעילים בשכונה. • קידום במסגרת תכניות מתאר ותהליכי תכנון קיימים.
שימושים זמניים: שימוש בקרקעות פנויות/לא מתוכננות לטובת מרחב ציבורי באופן זמני עד לקידום תכנית על הקרקע ע"י הבעלים.	• פרויקט מיפוי מקומי ראשוני - מתכנן קהילתי וקבוצת פעילים בשכונה. • פיצוי כספי או אחר לבעלים – ככל הנראה באחריות הרשות המקומית.
סגירת רחובות מסוימים בשעות מסוימות כדי לאפשר שימוש במרחב.	• המלצה למנהל קהילתי/מתכנני הרובע.
שימוש בחצרות ובגגות של מבני ציבור: כהשלמה לצורך בשטחים פתוחים ובמגרשי משחק.	• המלצה לעיריית ירושלים ולמשרד החינוך.
ניטור ובקרת תכנון ויצירת מסמך המלצות לשיפור (בהתאם לדיונים הנ"ל).	• אפשרי כפרויקט לארגון אזרחי/אוניברסיטה.
הקמת גוף ניהולי חדש שתפקידו יהיה לנהל וליישם שיפורים במרחב הציבורי במזרח ירושלים.	• המלצה לפיילוט באחד המנהלים הקהילתיים.

מפגש שני: קרקעות ותכנון, רישוי ובניה

10 לינואר 2019

קישור לדף המידע באתר הקליניקה האורבנית

סוגיית רישום הקרקעות במזרח ירושלים הינה אחד האתגרים המרכזיים בתהליכי הרישוי והתכנון בעיר. המחסור בהסדר וברישום המקרקעין לפי השיטה המקובלת על פי חוק התכנון והבניה הישראלי 1965 , מהווה חסם מהותי בפני קידום תהליכים של רישוי ותכנון. תהליכי הרישוי והתכנון הם כלי בסיסי לתכנון התפתחות אורבנית מבוקרת ששומרת על איכות החיים ועונה על הצרכים הבסיסיים של התושבים בתחומים של דיור, דרכים, תשתיות, שטחים ציבוריים ומתן שירותים ציבוריים. במילים אחרות, רישום הקרקעות הינו מרכיב הכרחי למנהל תקין וליציבות תכנונית-קניינית לטווח ארוך.

ההיסטוריה המורכבת של מזרח ירושלים יצרה מצב בו הקרקע מוסדרת חלקית ובמגוון של צורות רישום. במקרים רבים אי הסדרת רישום הקרקע מהווה חסם מהותי לפיתוח לסוגיו, מורידה את ערך הנכסים, אינה מאפשר רישוי כדין או לקיחת הלוואות ומשכנתאות, וגורמת לאובדן הכנסות בהיקפים גדולים. במקביל, הרישום מהווה סוגיה רגישה עם משמעויות פוליטיות ולאומיות ומעלה חששות כבדים בקרב כל הצדדים. מורכבות הנושא יחד עם רגישותו הפוליטית הופכים את סוגיית רישום הקרקעות לאתגר מורכב במיוחד לבירור והסדרה.

תכנית החומש למזרח ירושלים קבעה יעד של הסדרת מחצית המקרקעין במזרח ירושלים עד הרבעון האחרון של 2021, והסדר כלל המקרקעין במזרח ירושלים עד לסוף שנת 2025. לצורך כך, הוקם צוות בראשות משרד המשפטים ובהשתתפות נציגי אגף התקציבים, מזכיר הממשלה, מנהל מקרקעי ישראל, משרד ירושלים ומורשת, המרכז למיפוי ישראל, מנהל התכנון ועיריית ירושלים. כמו כן, התכנית הקצתה תקציב ייעודי של כ-50 מש"ח לנושא, המהווים כ-2% מסך התקציב.

במפגש זה למדנו על תהליכי פיתוח במצבים של היעדר רישום מקרקעין מוסדר או של קרקעות המצויות בקונפליקט, במזרח ירושלים על בסיס עבודת העומק שנעשתה במכון ירושלים ובעזרת אנשי מקצוע שזה תחום התמחותם. במפגש השתתפו נציגים מטעם המשרד לענייני ירושלים, עיריית ירושלים, משרד האוצר, ומשרד המשפטים, לצד אדריכלים ומהנדסים מהמגזר הפרטי שפועלים במזרח העיר.

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום

◉ **אדריכלית ומתכננת אסלאם דעיס ואדריכלית יערה רוזנר מנור** פתחו את המפגש בהצגת סדר היום והסוגיות המרכזיות. גב' דעיס וגב' רוזנר מנור הציגו את הריבוי של קטגוריות הרישום הקיימות במזרח ירושלים, החל מקרקעות שאין עליהן כל רישום, דרך סוגים שונים של רישומים חלקיים, רישומים שהוסדרו על ידי הירדנים (אשר הסתמכו אף הם על שיטת טורנס הבריטית ולכן דומים בשיטתם לרישום הישראלי) וכלה בקרקעות רשומות ומוסדרות. באמצעות הדוגמאות הודגש ריבוי הקטגוריות ותתי הקטגוריות, שמביאו לשונות גבוהה ברישום בין אזורים ובתוכם, עד לרמת המגרש הבודד. כמו כן, חוסר הבהירות ברישומים מוביל לעיתים למצבים של תביעות סותרות לגבי אותן קרקעות בין בעלי קרקע פרטיים או בינם לבין המדינה.

◉ **מעיין נשר, לשעבר רכזת תחום דיור במשרד האוצר**, הציגה את הרצאתה בנושא "בנייה בלתי חוקית, סכסוכי דמים ושני מיליארד שקל בשנה: המחיר של היעדר זכויות על הקרקעות במזרח ירושלים". במסגרת ההרצאה הציגה גב' נשר את המחקר שערכה מטעם מכון ירושלים: "ההשפעה הכלכלית של העדר הסדר זכויות במקרקעין במזרח ירושלים" האומד את ההשפעות וההשלכות של היעדר הסדר זכויות במקרקעין על תושבי מזרח ירושלים כפרטים ועל הכלכלה העירונית של העיר ירושלים בכללותה . מעבר לנתונים מעודכנים, ההרצאה הציעה מספר אסטרטגיות להתמודדות עם חוסר בהסדר מקרקעין, בהתבסס על דוגמאות שונות מהעולם. לסיכום הדגישה גב' נשר כי מידי שנה גורם העדר עריכת הסדר המקרקעין הפסד כלכלי עצום לעירייה, לתושבים ולמדינה. המשך מצב של אי פעולה משמעותו המשך הפסדים והעמקת הפערים בין כלכלת מזרח העיר למערבה.

◉ **המתכנן נאסר אבו א-ליל** הגיב להרצאה של גב' נשר. מר אבו א-ליל שימש בעבר כמתכנן המנהל הקהילתי בבית חנינא והגה בשותפות עם גורמים מקצועיים בעיריית ירושלים את ועדת הבעלויות של בית חנינא. מר אבו א-ליל תיאר את המבנה הארגוני של וועדת הבעלויות והדגיש את מבנה הבעלויות הייחודי הקיים בבית חנינא בה מרבית המקרקעין נמצאים בהליך הסדר ירדני שלא הושלם. בנוסף, חידד מר אבו-ליל את האתגרים והחששות העלולים להתעורר, במידה והרשויות אכן יחלו בביצוע רישום מקרקעין במזרח העיר.

◉ **עו"ד מל עורבי חוסין מהקליניקה האורבנית** תיאר בהרצאה קצרה את ההיסטוריה של חוק נכסי נפקדים, בהמשך לדיון וכדי לגשר בין המושגים התכנונים והמושגים המשפטיים הנמצאים בלב סוגיית נכסי הנפקדים. עו"ד עורבי חוסין הדגיש את האתגר המשפטי שבהחלת החוק במזרח ירושלים לאחר הסיפוח ב-67' וכיצד נעשה בו שימוש לניכוס מקרקעין לידי המדינה.

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא רישום קרקעות

בהמשך היום, התחלקנו לשלוש קבוצות לבחון כיווני פעולה אפשריים: הסדר משפטי להקפאת או מיתון הפקעת נכנסי נפקדים באמצעות אתגור משפטי או על ידי החרגה, אימוץ מודל ועדת בעלויות בדומה למה שנעשה בבית חנינא, ורישום צל בשיתוף עם התושבים.

צו שעה - הסדר משפטי הממתן או מקפיא הפקעת נכסי נפקדים

הדיון עסק באסטרטגיות אפשריות לפעולה מיידית אשר ימתנו או יקפיאו את הפקעת נכסי נפקדים במזרח ירושלים, מהלך אשר הינו צעד הכרחי ראשון לבניית אמון בקרב הקהילה הפלסטינית בעיר. נדונו שלושה כיווני פעולה אפשריים:

- **אתגור משפטי** ללגיטימציה של האפוטרופוס לנכסי נפקדים במזרח ירושלים באמצעות הגשה תביעה ייצוגית: במסגרת הדיון הועלתה הטענה כי אין הצדקה משפטית למעורבות האפוטרופוס במזרח ירושלים. מטרת החוק איננה לערב את עיריית ירושלים כשותף בפיתוח מזרח העיר, והשימוש בו נראה כפעולה של "הפקעה זוחלת".
- **רשימת חריגות:** דנו באפשרות להכין רשימה של סוגיות בהן ניתן להחריג את מעורבות האפוטרופוס, אשר תהייה מבוססת על מקרים אמיתיים, שייאספו על ידי המתכננים האורבניים, במנהלים הקהילתיים, והמתכננים הוותיקים שכבר פרשו.
- **עמידה על זכותו של המנהל הקהילתי להגיש תכניות:** עלתה טענה שבשנים האחרונות התקבלה החלטה לא כתובה בוועדה המחוזית לא לאפשר למינהל קהילתי או לעמותות להגיש תכניות בנייה. הוגשה עתירה של מנהל קהילתי בית חנינא לאפשר למנהל להגיש תכניות בשם התושבים. עדיין לא התקבלה החלטה משפטית בנושא.

רישום צל

קבוצה זו דנה באפשרות של פתרון ביניים במסגרתו ייערך מיפוי כולל ואחיד לשטח כבר בשלב התכנון המתארי-כוללני בשיתוף פעולה הדוק עם התושבים. למיפוי מעין זה אין משמעות משפטית, ועם זאת הוא מאפשר את ביסוס התכנון על חלוקת הקרקעות המקובלת על הקהילה. המפה הסופית תפורסם לציבור, ותאפשר מזעור טעויות ובהירות גדולה יותר, לפחות מהפן התכנוני-גיאוגרפי. בנוסף, מסמך זה ככל שהוא חתום על ידי כל בעלי העניין וכן ע"י מודד מוסמך, עשויה לשמש בסיס לעריכת הסדר אשר יוביל לרישום הקרקע במרשם המקרקעין.

התהליך יבסס הסכמות פנים קהילתיות המתייחסות לרישום הפרטני של הקרקע, והעבודה והפרסום ייצרו שקיפות ואפשרות בקרה של הקהילה. עם זאת, חברי הקבוצה הדגישו את הצורך במתן תוקף רשמי לעבודת המיפוי, והקצאת תקציבים לפיצוי אנשים אשר זכויותיהם הקנייניות ייפגעו.

אימוץ המודל של ועדת הבעלויות בית חנינא

קבוצה זו דנה באפשרות להקמת ועדה שתורכב מנציגי התושבים, החמולות הגדולות, עורכי דין המקובלים על הקהילה, מוכתרים של השכונה, נציגי המנהל הקהילתי, ונציגים מטעם אגף הרישוי ואגף הייעוץ בעיריית ירושלים. הוועדה תבחן את הבקשות של התושבים, לאור תכנית המדידה וטענת הבעלות שהם מציגים,

הכוללות את שרשרת החוזים וצווי הירושה שהביאה את המקרקעין לידי המבקש. לאור המלצותיה, תושבים יוכלו לפתוח תיקי ת.ב.ע או תיקי היתר. הפתרון נמצא רלוונטי רק לשכונות בהן הקרקעות נמצאות בהליך הסדר, ובעיקר לשועפט, בית חנינא וואדי אלג'וז.

טבלה מסכמת בנושא רישום קרקעות – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום

לאור המורכבות והרגישות המשפטית של הנושא לא הוגדרו כאן המלצות למנגנוני התקדמות – כי אם רשימת הרעיונות העיקריים בלבד. ככלל נראה כי חלק גדול מהרעיונות עשויים להיות מקודמים על ידי המנהל הקהילתי, מתכנני הרובע ו/או ארגונים אזרחיים.

רעיונות לקידום
איתגור משפטי ללגיטימציה של האפוטרופוס לנכסי נפקדים במזרח ירושלים, ו/או הכנת רשימה של סוגיות בהם ניתן להחריג את המעורבות של האפוטרופוס.
עמידה על זכותו של המנהל הקהילתי להגיש תכניות.
הקמת ועדה משותפת (בהתאם לפירוט למעלה) אשר תפקידה יהיה לבחון את הבקשות של התושבים, בהתאם למודל שפעל בעבר בבית חנינא (רלוונטי בעיקר בשכונות שהקרקעות בהם הינם בהליך הסדר).
רישום צל - מיפוי חלוקת הקרקעות המקובלת על בעלי העניין בשלב התכנון בשיתוף פעולה הדוק עם האוכלוסייה המקומית = יצירת שכבת רקע לתכנון באזורים בהם הקרקע לא מוסדרת.

מפגש שלישי: סוגיות במערך התחבורה במזרח ירושלים

28 פברואר 2019

קישור לדף המידע באתר הקליניקה האורבנית

הקושי בניידות ונגישות בשכונות מזרח ירושלים מוכר לכל תושב ומבקר בשכונות. מערך התחבורה הציבורית הקיים המתבסס על שבע חברות פרטיות, מתפקד באופן לא יעיל. אותן חברות משרתות את השכונות בקווי אוטובוס למע"ר מזרח, אך כמעט ללא קשר ישיר למערך התחבורה הכללי, לחיבור אל הרכבת קלה, ולקשר ישיר בין השכונות. באופן ספציפי יותר, כמעט כל מעבר בין שכונות או אזורים בעיר מצריך נסיעה למסוף המרכזי בשער שכם והמשך נסיעה משם, ולעיתים אף מעבר בין מסופים שונים באזור שער שכם. בנוסף, המצב הפיסי של מערך הרחובות מקשה על תנועה ברגל ובאופניים, ובמקרים רבים כלל לא מאפשר מעבר של אוטובוסים.

מטרת תכנית החומש בתחום התחבורה עוסקת ב"שיפור השירות בתחבורה הציבורית במזרח ירושלים והגדלת נגישות התושבים לכלל חלקי העיר". לצורך השגת מטרה זו הוקם צוות בין -משרדי לגיבוש וניהול תכנית עבודה מפורטת, וכן נקבעו מספר יעדים ספציפיים, ביניהם: שילוב הסדר הרב-קו במזרח ירושלים על מנת להקל על נסיעה בכל חלקי העיר, הפעלת קווים המחברים באופן ישיר בין מזרח העיר לחלקה המערבי, שיפור ושדרוג תשתיות התחבורה כולל עדכון של סקר התשתיות התחבורה ומיפוי צרכים במזרח העיר, ועריכת תכנון מפורט למקטע הצפוני של הכביש האמריקני. תקציב התחבורה הכולל במסגרת תכנית החומש עומד על כ-585 מלש"ח, המהווים כ-28% מכלל התקציב התכנית.

במסגרת מפגש זה הוצגה העשייה הקיימת בתחום וזו המתוכננת ומקודמת בימים אלה. קבוצות הדיון בחנו רעיונות יצירתיים לשיפור המצב הקיים. למפגש זה הגיעו נציגים מטעם משרד התחבורה, מתכנני הרובעים בעיריית ירושלים, נציגי הוועדה המחוזית ירושלים, נציגי תכנית אב לתחבורה ירושלים, נציגי ארגון צרכני התחבורה הציבורית, נציגי חברות המפעילות שירותי תחבורה ציבורית באזור ובעלי מקצוע מהמגזר הפרטי והעסקי שפועלים במזרח ירושלים, יהודים וערבים כאחד.

את המפגש פתחנו בתערוכה של פוסטרים שהכינו סטודנטים לתואר שני בתכנון עירוני מהאוניברסיטה העברית, תושבי מזרח ירושלים (נספח מס׳ 2). הסטודנטים מיפו את המסלולים היומיומיים מהבית לעבודה, לאוניברסיטה ולמרכזי חיים נוספים. באותם סיפורי תנועה יומיומיים הם הדגישו את ההפרש בזמן הנסיעה בין תחבורה ציבורית לרכב פרטי ואת מכלול הסוגיות שהופכים נסיעה בתחבורה הציבורית לפחות נוחה ,יעילה, ובטוחה.

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום

◉ **אדר' אסלאם דעיס מהקליניקה האורבנית,** פתחה בפירוט סדר היום ועמדה על הסוגיות התכנוניות המרכזיות שמשפיעות על פיתוח מערך תחבורה יעיל, תדיר ונוח במזרח ירושלים. למדנו כי מערך הרכבות הקלות המתוכננות עדיין רחוק מלתת מענה ראוי לשכונות מזרח העיר, וכי גם מימושו של התכנון הקיים ייקח עוד זמן רב. אדר' דעיס הדגישה את הפער העצום הקיים בשכונות בין התכנון לביצוע בכל הנוגע לסלילת דרכים, וכי במקרים רבים בפועל אין אפשרות לסלול את הדרכים המתוכננות כיוון שהן עוברות בתוואי אשר בפועל כבר הפך בינתיים לשטח בנוי, או בגלל טופוגרפיה חריפה במיוחד. לעומת זאת, במצב הקיים ישנם כבישים רבים אשר הינם צרים מאד, בנויים בשיפועים תלולים, ואינם עומדים בסטנדרטים המקובלים. בעיות נוספות נוגעות לנושאים של מחסור בחניות, וחניות לא מוסדרות המקשות עוד יותר על התנועה ברחובות.

◉ **ג'יי קפלן, יועץ בכיר בתכנון תחבורה ומודלים תחבורתיים ומרצה בתחום הנדסת התחבורה,** הציג את הרצאתו: "תכנית אב לתחבורה: מערך התחבורה במזרח העיר". העבודה כוללת תכנית תלת שלבית שנועדה להפוך למסמך אב המכיל מספר רכיבים: להתוות פתרון תחבורתי למשתמשי הדרך השונים, ביניהם נהגים, הולכי רגל ומשתמשי תחבורה ציבורית; להציע מערכות תומכות הכוללות מסופי תחבורה ציבורית ופתרונות חנייה; לשמור על הקישוריות למרכזי תעסוקה, לימודים ודת מרכזיים. לאחר שנתיים מתחילת העבודה על תכנית האב, הושלמו שני השלבים הראשוניים: איסוף נתונים וניתוח המצב קיים והגדרת חזון תחבורתי, מטרות ויעדים. בעת המפגש (פברואר 2019), צוות התכנון נמצא בשלב בחינת היתכנות לפרויקטים ולחלופות התכנוניות הקיימות.

מר קפלן פתח את הרצאתו המקיפה עם לימוד נתונים דמוגרפיים ותחזיות פיתוח עירוני, האמורות להוות בסיס לתכנית אב לתחבורה, אך אמינותם נתונה בשאלה. פרק השוואתי על הרגלי נסיעה הראה, בין היתר, ששיעור בעלות על רכב פרטי/זמינות לרכב פרטי במזרח העיר הוא כמחצית מהשיעור בקרב האוכלוסייה הלא חרדית במערב ירושלים. נתונים על הרגלי נסיעה הצביעו על שיאי עומס לא סטנדרטיים בשעות השיא ובעיקר בשעת הסעת ילדים לבתי הספר. ניתוח מערכת הדרכים צייר תמונה של ריבוי רחובות צרים מאוד, המהווים חסם הן לזרימת התנועה והן להולכי רגל. ניתוח מצב בטיחות בדרכים הצביע על שיעור גבוה במיוחד של הולכי רגל נפגעים בתאונות (בין 40% - 60% בשכונות מזרח ירושלים לעומת כ 30% בממוצע ארצי) ובמעורבות גבוהה של אוכלוסייה צעירה. ניתוח מצב התחבורה הציבורית הצביע על היעדר תחנות אוטובוס/ היעדר מדרכה להמתנה, ועל אגנים ללא כיסוי/נגישות לאוטובוסים. הוצגו כיווני פיתוח בתחום הכבישים והתחבורה הציבורית, עם סוגיות לבחינה.

תגובות וזוויות נוספות הוצגו על ידי:

◉ **ד"ר ענאיה בנא, מהנדסת ועדת התכנון והבניה עירון וחברת הקליניקה האורבנית,** הציגה בהרצאתה "התמודדות עם סוגיות ברישוי" את עיקרי עבודת התכנון במסגרת הכנת תכנית הותמ"ל בעיר אום אל פחם. התכנית מתמודדת עם סוגיות דומות לאתגרים הקיימים במזרח ירושלים בנוגע לפיתוח מערך תחבורה בלב המרקם הבנוי שהתפתח במהלך השנים בצורה מסיבית, ללא תכנון סטטוטורי ועם מיעוט רכבים פרטיים . ד"ר בנא עמדה על הצורך בהגמשת סטנדרטים בתכנון וביישום, כגון שיפועים מותרים, רוחב הכבישים והמדרכות, רדיוס הסתובבות ועוד, וזאת תוך התבססות על מיפוי מפורט של המצב הקיים. הגמשת הסטנדרטים באום אל פאחם מתבססת על מערך הסכמות פנים-קהילתי, מתן תוקף סטטוטורי בהתאם לאפשרויות ולמגבלות ומתן זכות מעבר לציבור בחלקות פרטיות בהסכמת בעלי הקרקע.

◉ **רן עציון, מנהל תכנון וביצוע בחברת מוריה,** הציג בהרצאתו "תכנית החומש ודילמות מרכזיות" את עיקר הפעילות של חברת מוריה בתחום שיפור וחידוש מערך התחבורה הפרטית והתחבורה הציבורית במזרח ירושלים, וזאת לאור תכנית החומש לצמצום פערים במזרח ירושלים (החלטה 3790). מר עציון עמד על הפערים העצומים שנוצרו עם השנים בין מזרח למערב העיר, המובילים בין היתר גם לעלויות סלילה גבוהות בכ- 150% ביחס לסלילה במערב העיר. אתגר נוסף בתכנון ובביצוע במזרח העיר, קשורים מבנה הטופוגרפי התלול, שאף הוא מייקר עלויות ומביא להגמשת הסטנדרטים בביצוע הפרויקטים, למשל סלילה בשיפועים של כ-15%. כמו כן, במקרים רבים תוואי הדרך הסטטוטורית הנגזר מתכניות ישנות כבר בנוי או שאינו תואם את תוואי השטח. מר עציון תיאר את המאמצים שעושה חברת מוריה להתאמת התוואי המבוצע למצב הקיים בשטח, תוך ניסיון להימנע מהריסת בתים.

מר עציון הציג בפני המשתתפים את תהליכי התכנון והביצוע של כבישים במזרח העיר שכבר החלו במסגרת תכנית החומש הראשונה, וכן פתח בפנינו צוהר למחשבות אודות ההמשך. נסקרו המסקנות והסיכומים מהעבודה עד כה, אשר התוו את הפרויקטים אשר עתידים להתחיל בשנים הקרובות. במסגרת זו הוצגו הקריטריונים לתיעדוף פרויקטים, עם משקל מרכזי לפרויקטים שכבר עברו אישור סטטוטורי לתכנון. בנוסף הוצגה הגדרת הצלחת העבודה: יישום וביצוע כבישים, והורדת זמן נסיעה ברכב הפרטי. משתתפים ציינו את חשיבות הנגישות לשירותי חינוך, הרחוב גם כמרחב ציבורי, ועידוד תנועה לא מוטורית.

במסגרת הדיון המשתתפים ציינו שהמשמעות היא לעיתים תיעדוף פרויקטים מאושרים מביא לביצוע של פרויקטים שתוכננו בסטנדרטים ישנים (כגון קירות תמך בגובה 12 מטר) שלא היו מתאשרים היום. עוד עלו בדיון סוגיות הקשורות בהיעדר ידע מקומי מצד הרשויות, והצורך בהעמקת תהליכי שיתוף ציבור ליצירת מידע שימושי.

◉ **טל עצמון, מתכנן רובע צפון,** הציג דוגמאות נוספות המצביעות על קשיי התנועה והתחבורה במזרח העיר.

◉ **מר אכרם,** נציג ועד מפעילי תחבורה ציבורית בירושלים, הציג קשיים בהפעלת שרות תקין: כבישים רעועים השוחקים את האוטובוסים, היעדר תחנות ומפרצי אוטובוסים בהן אפשר להמתין בכבוד ולעלות בבטיחות וללא הפרעה לתנועה, בדיקות ביטחוניות המאריכות מאוד את זמן הנסיעה, חנייה בניגוד לחוק לאורך מסלול האוטובוסים ובתחנת האוטובוס והיעדר אכיפה של חוקי התנועה, תחרות עם מוניות שרות לא מפוקחות, וקשיי המעבר בין שלושת המסופים בשער שכם.

◉ **יוסי סעידוב, נציג ארגון 15 דקות לקידום שרות התחבורה הציבורית,** הציג את תפיסת הפעולה של העמותה: מסייעים למשתמשי קווי אוטובוס להגביר את הדרישה לשיפור השרות. סעידוב ציין הצלחות רבות לשיפור השרות בעקבות דרישה מאורגנת של הלקוחות, כולל היעילות של צילום חנייה לא חוקית על מדרכות/בתוך תחנות אוטובוסים והעברת התמונות לדיווח במוקד העירוני, והצהיר על מוכנות לקדם שיפור השרות במזרח ירושלים.

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא מערך התחבורה

בסיום הדיונים וההרצאות במליאה פנינו לעבודה בקבוצות. הקבוצות עסקו בשלוש סוגיות מרכזיות:

- התאמת הסטנדרטים בתכנון וביצוע למצבים שונים: בקבוצה זו דנו במצבים שבהם הסטנדרטים מעכבים פיתוח ויש צורך בהגמשתם, כמו גם בהשלכות האפשריות של הגמשת הסטנדרטים. הקבוצה בחנה את הדוגמאות של עבודה שנעשתה באום אל פחם ובישובים ערבים נוספים אשר תוכננו בותמ"ל על מנת לבחון את הרלוונטיות של מתודולוגיות עבודה אלו גם במזרח ירושלים. לבסוף עלתה הצעה ליצירת מנגנון ייעודי לטיפול וקידום תכניות במזרח ירושלים הכוללות לגליזציה של המצב הקיים ומתחשב במגבלות הקיימות בשטח.
- מעורבות תושבים בתכנון תחבורה: הקבוצה דנה בפערים בין המצב המתוכנן לבין המצב הקיים בשטח, אשר בסופו של דבר מעכבים את המערך התחבורתי. הדגש בקבוצה זו היה על האופנים בהם מעורבות התושבים בתכנון יכולה לסייע בקידום פתרונות.
- שיפור הנסיעה והשירות באוטובוסים: בקבוצה זו השתתפו מפעילי קווי אוטובוסים, מתכננים קהילתיים במזרח העיר, ומתכנני תנועה. הקבוצה דנה באפשרויות שונות להתארגנות תושבים לשיפור שרות האוטובוסים.

הרעיונות וההמלצות העיקריות שעלו מדיונים הינן:

◉ **יידוע ושיתוף הציבור התהליכי תכנון וביצוע, והתארגנויות קהילתיות** יכולים להוות מנוף משמעותי לשיפור וייעול מערך התחבורה במזרח ירושלים, כגון:

- **התארגנות תושבים למיפוי חסמים בקווי האוטובוסים:** ארגון קבוצה של משתמשי תחבורה שימפו את הבעיות והכשלים לאורך הקו. מפעילי קווי האוטובוס הביעו את הסכמתם "לארח" סוקרים בנסיעה בקו, ולערב את נהגי האוטובוסים בעבודת המיפוי וניתוח. מתכנני התחבורה סברו שהעברת המידע לגורמי היישום עשויה להביא לשיפורים בתיעדוף אכיפת החנייה, הצבת תחנות אוטובוסים, שיפור מסלולי הנסיעה ואולי אף תכנון ותחזוקת הכבישים.
- **מערך אכיפה קהילתי בנושא חנייה:** מחסור במקומות חניה במזרח העיר מוביל לחניה בשולי הכביש, ולחסימת כניסת אוטובוסים לשכונות מגורים צפופות. חברי הצוות המליצו על יצירת מערך אכיפה קהילתי לחנייה. במקביל, יש לפעול לסיפוק מענה מקיף לצורכי החנייה באמצעות איתור מגרשים ששייכים למדינה עבור חניונים ציבוריים, וכן הגדרת שטחי חנייה לטובת הציבור בפרויקטים רווחיים.
- **הקמת קואליציה של תושבים ומפעילי שירותי תחבורה ציבורית:** יש לפעול ליצירת קואליציה של תושבים ומפעילים, שתנסח חבילת דרישות לשיפור מערך התחבורה, תפעיל לחץ על משרד התחבורה ותקדם שקיפות בהלכי המכרזים. ניתן להיעזר בעמותות כמו 15 דקות.
- **שיתוף הציבור והגעה להסכמות:** יש לקבל את התייחסותו של הציבור הרחב אודות יוזמות תכנון חדשות, ולא להסתפק בעמדת המוכתרים וראשי החמולות הגדולות. שיתוף התושבים והזמנה לתגובות והערות יכול להתקיים באמצעות מרכז מידע טלפוני והפצה ברשתות החברתיות.

התאמת הסטנדרטים בתכנון וביצוע למצבים השונים ומידע תכנוני:

- **יצירת מאגר מידע מתכלל:** מאגר מידע זה יהווה בסיס לתיעדוף הפרויקטים המתוכננים ולבחינת האפשרות של מתן תוקף סטטוטרי למצב הקיים. המאגר יבוסס על איגום מידע מכל תכניות האב, הכוללות נתונים פרוגרמטיים, סקר מצב קיים ומסקנות מתהליכי שיתוף ציבור, ליצירת מתווה תחבורתי שלם. על בסיס ראיה כוללת ניתן יהיה לתעדף קידום פרויקטים מתוכננים, לבטל כבישים שכבר אינם רלוונטיים, ולבחון השלמות נדרשות באמצעות מתן תוקף סטטוטורי למצב הקיים.
- **בחינת התכניות הקיימות והרלוונטיות שלהן:** במקומות בהן אינן רלוונטיות בשל חוסר ישימות, או שהתכנון אינו עדכני ואינו עומד בסטנדרט עכשווי (למשל אינו אורבני, כולל קירות תמך עצומים, רחב מידי, או שהתוואי בנוי ברובו), מוצע לבחון חלופה המבוססת על מתן תוקף סטטוטורי למערכת הרחובות הקיימת בפועל, בכפוף לעמידה בתקנות הבטיחות. להמעיט ככל הניתן בפתרונות שמצריכים הריסה או הפקעה.

מנגנונים כלכליים:

- **מנגנוני פיצוי:** כאשר אין מנוס מהריסה או מהפקעה יש לפתח מודל לפיצוי התושבים. חברי הצוות הציעו פיצויים שיכללו זכויות בניה והקלות. פיצוי כספי אינו יעיל, מכיוון שתושבי מזרח ירושלים נמנעים מקבלת פיצוי כספי כנגד אדמה.
- **הלוואות ומענקים ממשלתיים:** החברות המפעילות את מערך התחבורה סובלות ממחסור באוטובוסים ובנהגים, מה שמונע מהן להפעיל שירות שמכסה את כל השכונות. חברי הצוות המליצו שהמדינה תיקח חלק במימון העלויות דרך מתן הלוואות ומענקים לחברות הפועלות במזרח העיר.

טבלה מסכמת בנושא מערך התחבורה –
איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום

סוג המנגנון	רעיון לקידום
התארגנויות קהילתיות	**ארגון קבוצות קטנות** של משתמשי התחבורה הציבורית מקרב תושבי השכונות: זיהוי הבעיות והכשלים במערך השירות הקיים, מיפוי צרכים.
	קידום **קואליציה של תושבים ומפעלי שירותי תחב"צ** אשר תפעל לניסוח חבילת דרישות לשיפור מערך התחבורה, ותפעיל לחץ על משרד התחבורה, ותקדם שקיפות בהליכי המכרזים.
	יצירת **מערך אכיפה קהילתי בנושאי חניה.**
שיתוף ויידוע הציבור	**שיתוף הציבור והגעה להסכמות רחבות:** יש לקבל התייחסות הציבור הרחב לתכנון החדש, ואין להסתפק בקבלת התייחסותם של המוכתרים או ראשי החמולות הגדולות.
	יידוע כל התושבים אודות יוזמות התכנון החדשות, והזמנה לתגובות והערות. מרכז מידע טלפוני, הפצה ברשתות החברתיות ועוד.
מידע תכנוני	**מאגר מידע מתכלל:** איגום כלל המידע הקיים בתכניות האב (נתונים פרוגרמטיים, סקר מצב קיים, תוצאות שיתוף ציבור) ליצירת מתווה תחבורתי שלם. על בסיס ראיה כוללת ניתן יהיה לתעדף קידום פרויקטים מתוכננים, לבטל כבישים שכבר אינם רלוונטיים, ולבחון השלמות נדרשות באמצעות מתן תוקף סטטוטורי למצב הקיים.
	התאמת התכנון למצב הקיים - לאשר במסגרת התכנון החדש את מערכת הרחובות הקיימת בכפוף לעמידה בתקנות הבטיחות ולתת תוקף סטטוטורי, ולפעול לשיפורה, ולא להציע פתרונות המצריכים הריסה או הפקעה.
מנגנונים כלכליים	**מנגנון פיצוי:** כאשר אין מנוס מהריסה או מהפקעה יש לפתח מודל לפיצוי התושבים. מוצע לקדם פיצויים בדמות זכויות בניה/ או הקלות. פיצוי כספי לא יפתור את הבעיה היות ותשבי מזרח ירושלים נמנעים מלקבל פיצוי כספי כנגד אדמה.
	הלוואות ומענקים ממשלתיים להתמודדות עם מחסור באוטובוסים ונהגים אצל החברות המפעילות.

מפגש רביעי:
פיתוח כלכלי ותעסוקה במזרח העיר
28 לאפריל 2019

קישור לדף המידע באתר הקליניקה האורבנית

מזרח ירושלים מתאפיינת בפערים גדולים בכל הנוגע לשיעור המועסקים, הן ביחס למערב העיר והן ביחס למקובל בערים אחרות בישראל. על פי נתוני שנתון ירושלים 2016 ותכנית אב לתחבורה הפער בכל הנוגע לתעסוקת נשים הוא גדול במיוחד: רק 30% מתושבות מזרח ירושלים מועסקות, לעומת כ 60% במערב העיר. כמו כן, התעסוקה במזרח ירושלים מתאפיינת בתחומים המניבים הכנסה נמוכה למשק בית, ומכאן, שיעורי העוני הגבוהים גם בקרב המועסקים.

נושאי התעסוקה והפיתוח הכלכלי עומדים בליבה של תכנית החומש למזרח ירושלים, כאשר המטרות שנקבעו בה הינן להגדיל את הפריון במשק, לשלב את תושבי מזרח העיר במעגל התעסוקה, להגדיל את ההכנסות למשק בית במזרח העיר ובפרט נשים, ולהגדיל את הכנסות עיריית ירושלים.

לצורך מימוש מטרות אלו נקבע בהחלטה כי שילוב תושבי מזרח העיר במעגל התעסוקה יעשה על ידי תימרוץ וסיוע למעסיקים; עידוד, פיתוח וקידום הקמה והרחבה של עסקים קטנים ובינוניים המותאמים באופן ייחודי לאוכלוסייה במזרח ירושלים כמו גם הקמה של מרכז עסקים ומאיץ עסקים; פיתוח תכנית ממשלתית לתמיכה בפיתוח עסקי ופיזי של מרכזים מסחריים ואזורי מסחר בשכונות מזרח ירושלים; הגדלת גביית ארנונה עסקית.

מרכיב מרכזי נוסף הוא צמצום הפער בשיעורי תעסוקת נשים, אשר הינם נמוכים מאד במזרח ירושלים, והגדלת שיעור המועסקות והשוואתו לזה הקיים בקרב נשים פלסטיניות אזרחיות ישראל. לצורך כך נקבע כי יופעל מרכז הכוון תעסוקתי אשר יעסוק בהכוונה ובהשמה בעבודה של נשים וגברים מקרב האוכלוסייה הערבית במזרח ירושלים, בדגש על השמת נשים; יורחבו ויגובשו תכניות לעידוד תעסוקת נשים צעירות באמצעות, בין היתר, לימודי עברית, שנת מפנה לצעירות לאחר סיום התיכון, הכשרות, חינוך טכנולוגי, הסבת והשמת אקדמאים; תמשך הקצאת תקנים לעובדים סוציאליים המיועדים להשמה; יורחבו של שירותי הרווחה והתעסוקה הניתנים במזרח ירושלים, בדגש על תכניות לעידוד תעסוקת נשים, מניעת נשירה ומצבי סיכון בקרב ילדים ונוער וחילוץ מעוני.

כמו כן, התכנית מקצה תקציב ייעודי להגדלת מספר מעונות היום שנבנים במזרח ירושלים, מתוך הנחה שקיומם של מסגרות טיפול בילדים הינו הכרחי על מנת לאפשר ולעודד תעסוקת נשים.

במסגרת מפגש זה ביקשנו לשמוע וללמוד מהמשתתפים ומהמרצים האורחים אודות רכיב התעסוקה בהחלטת הממשלה 3790, אודות פרויקטים רלוונטיים לעניין זה המקודמים בימים אלה במזרח העיר ואודות המערכים המשלימים למהלך, ביניהם ליווי להקמת עסקים, לימוד עברית, השתלבות בשוק הכללי, מעונות יום, תמיכה באימהות עובדות ועוד.

הצגת הידע הקיים והעשייה הנוכחית בתחום

פתחנו את המפגש עם שתי הרצאות קצרות שחשפו בפני המשתתפים טפח מהמהלך המקודם להקמת סדרה של אזורי תעסוקה במזרח ירושלים.

◉ **יערה איסר, ראש אגף תכנון בחברה לפיתוח מזרח ירושלים,** סקרה בקצרה את פעילותה הכוללת של החברה לפיתוח מזרח ירושלים (פמ"י), ובאופן מפורט את פרויקט "תכנון מתחמי תעסוקה בשכונות מזרח ירושלים". גב' איסר הציגה בקווים כלליים את המוטיבציות ואת תפישת הארגון בנוגע לשיתוף ציבור, עבודה מתוך השכונות ולטובתן ומנגנוני היישום, ואת התפישה העומדת בבסיס המהלך כולו – עדיפות לתעסוקה וקידום תושבי השכונה לצורך יצירת מנוע כלכלי בקנה מידה שכונתי-רובעי. אזורי התעסוקה ממוקמים בשולי השכונות ובקצות העיר על קרקעות זמינות, אשר בעיקרן הן בבעלות פרטית גם אם אינן מוסדרות. האזורים המתוכננים ממוקמים בשכונות עיסוואיה בצפון ירושלים, א-טור בגבולה המזרחי, ושני אזורים בצור באהר בדרום העיר.

◉ **צביקה מינץ, יועץ הפרוגרמה לתכנית** הציג בקצרה נתוני רקע לדיון המתבססים על הסקרים שביצע במסגרת התכנית:

- **שיעור האבטלה גבוה בעיקר בקרב נשים:** כאמור, כ 70% אינן מועסקות כלל, והמועסקות בדרך כלל בתחומי השירותים ובמקצועות שאינם דורשים השכלה והשכר בהם נמוך משמעותית.
- **ממוצעי השכר הנמוכים:** גברים מועסקים לרוב בתחומי תעשייה מסורתית, מסחר ותיקונים, ומרוויחים כ 9,000 ₪ או פחות. נשים עובדות בעיקר בענף השירותים, ובפרט בתחומי ההסעדה, החינוך והבריאות, בהם השכר הממוצע עומד על כ-7,000 שח. בשניהם המקרים מדובר בהכנסות שהינן מתחת לשכר הממוצע, ואינם כוללים מקצועות בעלי הכנסות גבוהות כגון תעשיות מתקדמות, פיננסים ומנהל ציבורי, הדורשים גם רמת השכלה גבוהה.
- **שטח מ"ר לעסק:** העסקים קטנים יותר ומניבים פחות. שטח עסק ממוצע בירושלים עומד על כ-150 מ"ר, ואילו במזרח ירושלים על כ-90 מ"ר.
- **שטח מ"ר תעסוקה ומסחר לנפש:** הנתונים הכלל עירוניים לשטח העסקים נמוכים משמעותית מהמקובל בישראל, ונתוני מזרח ירושלים נמוכים משמעותית מאלה של מערב העיר. מ"ר מסחר לנפש בירושלים עומד על 1.9, ואילו במזרח ירושלים 0.8. מ"ר תעסוקה לנפש בכל ירושלים עומד על 4 מ"ר, ואילו במזרח ירושלים 1.7 מ"ר.
- **שטחי תעסוקה בירושלים:** קיים מלאי סטטוטורי של כמיליון מ"ר, ומתוכננים עוד כ-3 מיליון מ"ר. בנוסף, יש עוד כ-1.5 מיליון מ"ר של מתחמי תעסוקה הנמצאים בתהליכי תכנון, כלומר קיים מלאי עצום. עם זאת, שיעור המימוש נמוך, ובפועל קיימים רק כ-3.5 מיליון מ"ר לתעסוקה ומסחר.
- **עריכת קניות:** עיקר הקניות של תושבי מזרח ירושלים מתבצעות בעיקרן בשכונות המגורים עצמן (45%) ובמע"ר מזרח (28%), ובמידה קטנה יותר במערב העיר (11%) וברשות הפלסטינית (8%).

במסגרת הדיון עלתה שאלת התיירות. אמנם תיירות לא יכולה ברוב המקרים להוות תחליף להכנסה ראשית, אבל למשפחות רבות גם תוספת צנועה של כמה אלפי שקלים עשויה להיות משמעותית. בנוסף, אנשים בקהל ביטאו נכונות לפיתוח תיירות, אך ציינו כי הם נתקלים באופן שיטתי בחסמים עירוניים-רגולטיביים.

◉ לאחר שקיבלנו תמונה כללית על מצב הפיתוח הכלכלי ועל התפישה העירונית, **ירון קמחי מהיחידה לפיתוח מזרח ירושלים (פמ"י)** הציג את "התכנית כלכלית יישומית לפיתוח מזרח ירושלים". לאחר שתיאר בקצרה את עבודת הרקע שנעשתה, מר קמחי תיאר את התפישה המשלימה לפיתוח הכולל שבמרכזה התמקדות במרכזי השכונות. כיום, הרחובות המסחריים בשכונות מזרח העיר לא מתפקדים בצורה מספקת. לכן, המטרה היא ליצור מרחבים עירוניים מזמינים ומתפקדים שיהוו תשתית לפיתוח עסקי וכלכלי עתידי. מתווה הביצוע יכלול מספר שלבים שיתמקדו במרכזי השכונות: העצמת עסקים ותושבים, פיתוח פיסי, יצירת תשתיות תומכות, ותכניות לפיתוח עתידי. כפיילוט שיאפשר למקד מאמץ, התכנית תתמקד בשני רחובות ראשונים. מהלך זה מקודם במקביל לעבודה שהוצגה בתחילת היום לפיתוח אזורי התעסוקה ולפיתוח שטחי תעסוקה לאורך הכביש האמריקאי ברמה העירונית.

◉ בהמשך, כאשר עיקרי התכניות לקידום ולפיתוח כלכלי במזרח העיר לנגד עיננו, **ענת שוורץ וייל, מהג'וינט ישראל אלכא,** סיפרה על קידום "תעסוקה - רווחה - כלכלה: יישום החלטת ממשלה 3790" . גב' שוורץ וייל תיארה את חלוקת 'העוגה' הנכללת בהחלטת הממשלה ואת הדגשים המרכזיים, ביניהם הגדלת תעסוקת נשים עד לשיעור של 75% מהנשים במזרח ירושלים (בדומה לאחוז הנשים המועסקות מקרב הפלסטיניות אזרחיות ישאל), פיתוח הון אנושי וקידום תעסוקה איכותית.

הג'ויינט פועל בשלושה מסלולים לתיאום בין השחקנים הממשלתיים, העירוניים וארגוני החברה האזרחית הפועלים בשדה, כדי לשפר את יישום החלטת הממשלה:

1. תעסוקה –

- מרכז הכוון תעסוקתי המלווה תושבים בתהליכי קבלה לעבודה, באמצעות קורסים, הכשרות והשמה.
- תכניות לעידוד תעסוקה בעיקר בקרב נשים.
- לימוד עברית: אי ידיעת השפה מהווה חסם מרכזי בפני תעסוקה בכלל ותעסוקת נשים בפרוט.
- פיתוח הון אנושי באמצעות קורסים המסייעים בכניסה לעולם העבודה, ובעיקר בתחום הטכנולוגי והדיגיטלי.
- הרחבת מעגלי תעסוקה באמצעות אימון אישי, ליווי וסדנאות לשילוב במערך העבודה.
- הקמת מבנים למעונות יום, וכן עידוד פתיחת משפחתונים.

2. רווחה – עיבוי תקנים לעובדים סוציאליים

3. כלכלה – תימרוץ מעסיקים להעסקת עובדים ממזרח ירושלים, עידוד עסקים קטנים ובינוניים, פיתוח מרכזים מסחריים.

ענת הציגה את האופן בו הג'וינט רואה את הסנכרון בין סך הגופים והפעולות שהוצגו, לצד רכיבים נוספים שלא ניתן היה לפרט במסגרת הזמן המצומצמת. במסגרת הדיון העלו המשתתפים סוגיות כגון התאמה תרבותית, הצורך בלימוד עברית והנגשת מידע, והחשיבות שבפיתוח איטי ויציב ולא מואץ ומאולץ. כמו כן, עלה החשש שהמטרות הכמותניות יסיטו את הפוקוס לכיוון של תעסוקה בשכר מינימום מקידום מהותי ואיכותי.

◉ ההרצאה האחרונה, של **אהוד עוזיאל מצוות בלומברג ירושלמים,** עסקה בקידום מנגנון משלים ליציאת נשים לעבודה, קרי הקמת מעונות יום וגני הילדים. קיים מחסור כללי במעונות יום ובמזרח ירושלים בפרט. כמו בכל סוגיה הנוגעת לתכנון ובניה במזרח ירושלים, גם נושא זה מרובה בחסמים ואתגרים, ואהוד התייחס לכמה מהם:

- מחסור בקרקע וקושי בהפקעת קרקע לטובת הקמת מעונות יום: הפקעה היא הליך סבוך וברוב המקרים גם אין הסכמה. כיום מוקצים 50 מיליון ש"ח לטובת הפקעת קרקעות.
- תקציבי בנייה: למרות התקציבים שהוקצו להפקעה, אין בהכרח תקציב לבניית מעונות. כיום מקודמת מגמה למיצוי זכויות ולשילוב שימושים שונים במבנים קיימים שיאפשרו בניית קמפוסים רב קומתיים לגיל הרך.
- הפעלת המעונות: קיים העדר אמון במעונות שיפוקחו על ידי עיריית ירושלים. לא ברור מי יפעיל את המעונות במזרח העיר ומי יהיו העובדים והעובדות.
- ביקוש ועלויות: לא ברור מי ההורים שיפנו למעונות. רוב האימהות לילדים קטנים אינן עובדות, הסבסוד שעומד על כ-700 ש"ח נמוך מדי ותהליך קבלת ההחזרים וההנחות מורכב. כיום, קיימות חלופות זולות ולא מקצועיות בקהילה, לרוב בקרב בת משפחה, מוכרת ומקומית שהאמון כלפיה גבוה יותר. יחד עם זאת, ניתן להבחין בשינוי דורי מהותי ובהבנה כי המסגרת החינוכית חשובה לילד לטווח הארוך. אחת העדויות היא הביקוש הגובר למשחקיות במנהלים הקהילתיים ובטיפות החלב.

הניסיון להתמודד עם האתגרים נעשה באמצעות פעולה מקבילה של חיבור בין פיתוח של כוחות קהילתיים לטובת הילדים, לבין יצירת פתרונות מערכתיים שמכילים תהליכים של הפקעה, בניה, הכשרה, יצירת מסגרות וקידום צוותים איכותיים.

ההרצאה עוררה דיון שהעלה מספר נקודות:

- משפחתונים לגיל הרך המופעלים בבתים פרטיים עושים שימוש משני בנדל"ן קיים הוא חסכנות מבורכת, מכיוון שהוא מאפשר להימנע מהפקעה ומאפשר לילדים קטנים להישאר בקהילה.
- עם זאת, יש צורך בפיקוח והכשרה וכדאי לעשות מאמץ כדי לקבלו. במקרים רבים הבתים לא מותאמים. רצוי לערוך מיפוי של חסמים ולבדוק כיצד ניתן להתגבר עליהם.
- התהליך הבירוקרטי להקמת מעונות פרטיים מורכב ולא קיים כיום מנגנון שמסייע להקמת משפחתונים ביתיים. יש יוזמות פרטיות כל הזמן, אבל קיימת דרישה להקמת חברה או עסק מורשה, שלא מאפשרת לאנשים פרטיים ליטול יוזמה. יתכן שאם השטח יציע פתרונות יתגבש מנגנון מותאם.
- רב תכליתיות ובניה לגובה בגיל הרך – עלתה השאלה האם נכון וכיצד ניתן לבנות מעונות לגובה, הכוללים פתרונות בצורת מרפסות, חצרות משותפות בכניסה לבניין, ועוד. זאת ללא ויתור על ערכים חינוכיים חשובים כגון נגישות לטבע, מרחב משחק מספק וכיו"ב.

קבוצות דיון לפיתוח אסטרטגיות פעולה בנושא פיתוח כלכלי ותעסוקה

בסדנה שלאחר ההרצאות, דנו בכיווני פעולה עתידיים ופתרונות אפשריים להתמודדות עם האתגרים והחסמים שעלו בהרצאות ובדיונים. בקבוצות עסקנו בשלוש נושאים עיקריים:

- קבוצה אחת דנה בהיבטים מרחביים של פיתוח כלכלי וכן היבטים שונים של קידום התעסוקה, שאינם בהכרח תכנוניים. עיקר הדיון עסק בצורך בהתווית תכנית כלכלית כוללנית, אשר לוקחת בחשבון היבטים שונים כגון מעונות יום, מסחר, תעסוקה, תחבורה, חינוך רווחה (בהמשך לניתוח שהוצג על ידי צביקה מינץ). המטרה הינה לייצר מגוון פתרונות תעסוקתיים המותאמים למגוון אוכלוסיות.
- קבוצה אחרת התמקדה במאפיינים הייחודיים של תעסוקת נשים במזרח ירושלים, ובאפשרויות השונות לתמיכה בעבודה מהבית או בקרבת הבית, וכן במענים שונים לחסמים ייחודיים של נשים אלו.
- קבוצה נוספת דנה בנושא של פיתוח תיירותי כמקור הכנסה רלוונטי, בפרט בשכונות המרכזיות יותר. נראה כי לירושלים המזרחית יש פוטנציאל תיירותי רב, שעדיין לא הגיע לכדי מיצוי. עיקר הדגש בדיון היה על תיירות בקנה מידה שכונתי-קהילתי, כאלמנט של כלכלה מקומית בת-קיימא.

להלן קיצור התובנות המרכזיות שעלו:

◉ תכנון מוכוון כלכלה מקומית:

- עריכת תכנית כלכלית כוללנית בקנ"מ שכונתי שתאפשר התייחסות לרבדים שונים של תעסוקה וכלכלה מקומית, תוך ניצול של הזדמנויות מקומיות. ישנה חשיבות להתחלת הפיתוח הכלכלי מרמת השכונה ומעבודות קרובות לבית ובתוך הקהילה המאפשרות שינוי הדרגתי.
- תכנית עירונית לתיירות אשר תכלול היבטים שונים של תיירות כגון אירוח, הסעדה, סיורים, אמנויות.

◉ נגישות לאפשרויות תעסוקה מגוונות:

- **עירוב שימושים:** יש צורך ונכונות לתעסוקה בתוך המרקם הקיים, אשר אינה מצריכה נסיעה לאזורים אחרים בעיר, ומאפשרת לנשים להישאר קרובות לבית ולילדים. ניתן לעשות זאת ללא שינוי סטטוטורי כולל או הקמת אזורי תעסוקה, אך תוך הוספת זכויות בנייה לתעסוקה, תיירות ומסחר בתוך המרקם הקיים . יש להקפיד שעירוב זה לא מייצר מטרדים נוספים בשכונות.
- המשתתפים הדגישו את חשיבות **הנגישות לתעסוקה** איכותית בכל העיר (תחבורה ציבורית), ובפרט למוקדים השכונתיים.

◉ פיתוח פיסי משלים:

- **חיזוק והרחבה של הקיים:** נקודת המוצא צריכה להיות חיזוק מגמות קיימות. כיום יש התחלות חזקות בדמות מסחר לאורך הרחובות. כדאי להרחיב ולחזק מגמות אלו באמצעות שיקום חזיתות, הנגשה, חניה.
- **תוספת שימושי קרקע** לתעסוקה, מסחר ותיירות במיוחד לאורך הרחובות הראשיים בשכונות, אך באופן שאינו מייצר מטרדים לשכונה.

- **התייחסות לנראות השכונה כאלמנט שיש לו השלכות כלכליות:** תשתיות ופינוי פסולת, נראות ומדרכות, תפעול ותחזוקת מרחב ציבורי, חניה ושבילים. בהקשר זה נודעת חשיבות לניהול המרחב הציבורי והמסחרי, יותר מאשר תכנון המרחב.
- **בניית מערך שבילים** (לאופניים, ברגל, לסאגווי) שיוכל לשרת הן את תושבי השכונות והן לצרכי תיירות והנגשת אתרים משמעותיים.

הכשרות ואמצעים משלימים:

- **תעסוקה מוסדרת ומרושתת מהבית:** ישים יותר, נגיש יותר וכבר קורה. חשוב לתעסוקת נשים ולתעסוקה של אנשים שאין באפשרותם להתרחק מהבית. גם תוספת של 2,000 או 3,000 ₪ עשויה להיות משמעותית עבור משק בית. עבודה מהבית על בסיס רשת ממוחשבת רלוונטית מאד לנשים משכילות.
- **חציית מחסום השפה:** חסם מרכזי בהנגשת תעסוקה לנשים ובכלל.

השקעות ומרכזים ייעודיים:

- **השקעה ציבורית בקרקע פרטית:** מעורבות של המדינה בשטחים פרטיים מנוגדת לתפיסת העולם הרווחת. מצד שני, כוחות השוק לא מסוגלים לשאת בעלויות פיתוח כלכלי יזמי איכותי. אם העיריה רוצה להרים את רמת התעסוקה נדרשת התערבות ממוסדת. למשל: השקעה ציבורית במיזמים פרטיים באמצעות שיתוף פעולה עסקי עם אנשי עסקים ומשקיעים ממזרח ירושלים.
- **הקמת HUB נשים:** מרכז לתעסוקת נשים, ביוזמה פרטית או ציבורית, שיתפקד גם כחממה לעסקים קטנים וגם כמקום למעונות יום, לימוד עברית ופעולות פנאי (בית קפה, חדר כושר לנשים, מספרה, ספריה).
- **הקמת HUB תעסוקתי:** שיהווה מרכז לימוד ותעסוקה. בדיקת מודלים כגון we-work ודומיו. פונה בעיקר לצעירים, אבל עושה רושם רלוונטי. דורש היבטים תפעוליים מורכבים, וקשה יותר למצוא מקומות פיסית וקונקרטית.

התארגנות ובניית רשתות קהילתיות:

- קיום **כנס גדול של אנשי העסקים במזרח ירושלים** שיחשוף בפניהם רעיונות ויוכל ליצור חיבורים.
- **בניית רשת יידוע והנגשת תעסוקה** באמצעות המנהלים הקהילתיים וערוצים נוספים.
- **קיום הכשרות מקצועיות** בתחומים כגון פרסום ברשת, לימוד עברית, מחשבים וניהול.
- **בניית רשת נשים לתיירות מקומית**: זו מבשלת וזו מארחת וזו לוקחת לסיורים בשוק.
- יצירת **קשר בין המלונות הגדולים לבין החוויות המקומיות** (נשים מבשלות, סיורים שכונתיים וכולי).

תיירות כמקור הכנסה רלוונטי:

- הקמת **מרכז עירוני לקידום התיירות** שיאפשר הכשרה, פרסום, ליווי, סיוע בניהול ומתן הלוואות. ייתכן שהמנהלים הקהילתיים יכולים לשמש כמרכזים כאלה.
- **יצירת רשת וקישור** בין המלונות הגדולים לבין האטרקציות ופעילויות התרבות והפנאי המקומיים.
- אפשרות למנף את **התיירות הדתית** בתקופת הרמאדן, שקהל היעד העיקרי הוא תיירות פנים מהצפון.

- **פוטנציאל סופי השבוע:** אלו זמנים בהם הפעילות המסחרית במערב העיר משותקת במהלך השבת, בעוד שמזרח ירושלים שוקקת.
- **הרחבת אפשרויות האירוח:** לא רק מלונות, אלא גם אירוח ביתי בסגנונות שונים.
- **קיום סדנאות בישול בבתים:** קונים בשוק, מבשלים ואוכלים ביחד עם התושבים ובעיקר עם התושבות. אפשר בבתים, במטבח ייעודי על הגג או בכניסה נפרדת, או במטבח משותף, חיצוני, ייעודי לטובת העניין.
- **קידום האומנויות לסוגיהן,** מאמנויות מסורתיות של עבודות יד, מוסיקה וסדנאות צילום בירושלים.
- **סיורים:** סיורי גגות, סיורים שכונתיים, סיורי אוכל, eco-tourism.

טבלה מסכמת בנושא פיתוח כלכלי ותעסוקה – איגום רעיונות לכדי פרויקטים לקידום

נושא	רעיון לקידום
תכנון מכוון כלכלה מקומית	תכנית כלכלית כוללנית בקנ"מ שכונתי.
	תכנית עירונית לתיירות.
נגישות לאפשרויות תעסוקה מגוונות	עירוב שימושים במרקם הקיים מאפשר תעסוקה קרובה לבית אשר אינה מצריכה נסיעה לאזורים אחרים בעיר. אינו מצריך הקמת אזורי תעסוקה.
	ישנה חשיבות לנגישות טובה לתעסוקה איכותית בכל העיר (תחבורה ציבורית).
פיתוח פיסי משלים	חיזוק והרחבה של הקיים: מסחר לאורך הרחובות – שיקום פיסי - חזיתות, הנגשה, חניה.
	תוספת שימושי קרקע לתעסוקה, מסחר ותיירות במיוחד לאורך הרחובות הראשיים בשכונות.
	שיפור נראות השכונה - תשתיות ופינוי פסולת, נראות ומדרכות, תפעול ותחזוקת מרחב ציבורי, חניה.
	מערך שבילים שמנגישים אתרי התיירות- לאופניים, סאגווי, וברגל.

השקעות ומרכזים ייעודיים	השקעה ציבורית בקרקע פרטית ו/או במיזמים פרטיים.
	HUB תעסוקתי - מרכז תעסוקה ולימוד בסגנון we-work. פונה בעיקר לצעירים.
	HUB תעסוקת נשים - שיתפקד גם כחממה לעסקים קטנים וגם כמקום למעונות יום, לימוד עברית ופעולות פנאי (בית קפה, חדר כושר לנשים, מספרה, ספריה).
הכשרות ואמצעים משלימים	רישות וארגון של תעסוקה מהבית.
	חציית מחסום השפה – חסם מרכזי בהנגשת תעסוקה לנשים ובכלל.
התארגנות ובניית רשתות קהילתיות	כנס של אנשי העסקים במזרח ירושלים.
	מיקרו-כלכלה: קבוצות ורישות עובדים ובעיקר עובדות מהבית.
	רשת נשים לתיירות מקומית: זו מבשלת וזו מארחת וזו לוקחת לסיורים בשוק.
	יצירת קשר בין המלונות הגדולים לבין החוויות המקומיות (נשים מבשלות, סיורים שכונתיים וכולי).
	רשת יידוע להנגשת תעסוקה.
קידום תיירות	מרכז עירוני לקידום התיירות: הכשרה, ליווי, הלוואות, סיוע בניהול, פרסום. אפשרי במנהלים הקהילתיים או אחר.
	קידום האמנויות לסוגיהן: מאמנויות מסורתיות (עבודות היד לסוגיהן) ודרך מוסיקה, קדרות, סדנאות צילום בירושלים ועוד.
	מיקרו-תיירות: תיירות מקומית, אירוח ביתי.
	סיורי גגות, סיורים שכונתיים, סיורי אוכל, אקו-תוריזם.
	ניצול פוטנציאל עיסקי בזמנים בהם המסחר במערב העיר אינו פועל.

סיכום
מוקדי התייחסות לפעולות עתידיות

ארבעת ימי המפגשים של הפלטפורמה אפשרו דיונים עשירים, בהם עלו נושאים רבים, מגוון רחב של רעיונות, וכיווני פעולה אפשריים, כפי שהוצג למעלה בפרקי הדוח השונים אשר עסקו בנושאים של מרחב ציבורי, רישום קרקעות, תחבורה, ותעסוקה וכלכלה מקומית. בסוף כל פרק ניתן למצוא טבלה המסכמת את ההצעות לכיווני פעולה שעלו במהלך הדיונים.

אנו כמובן מודעות לכך שלא כל הנושאים הרלוונטיים לפיתוח איכותי יותר של המרחב המזרח ירושלמי נדונו כאן. בפרט, לא נדונו החסמים והאפשרויות לפיתוח והגדלה איכותית וכמותית נחוצה מאד של אפשרויות הדיור בשכונות מזרח העיר, נושא מהותי ללא ספק, שבחרנו לא לעסוק בו במסגרת זו. מכאן שאין לראות במסמך זה משום סיכום ממצה לשלל המחקר, הפעילות והמורכבויות של המרחב העירוני של מזרח ירושלים, אלא שהוא מהווה סיכום של נקודות מבט ותחומי עשייה ספציפיים וחלקיים אשר עלו במסגרת מפגשי הפלטפורמה. עם זאת, אנו מאמינות כי החשיפה ההדדית והמחשבה משותפת שעמדו במוקד המפגשים מאפשרות מבט חדש ופורה על חלק מהסוגיות הנדונות.

בבואנו לסכם את עיקרי הדברים אנו מזהות מספר אזורי פעולה רב-מימדיים, אשר להם פוטנציאל השפעה על תחומי חיים רבים. נבקש להציע כאן גישה אינטגרטיבית, שעשויה להיות מועילה ביחס למגוון רחב של תחומי פעילות ומומחיות, ומכאן שההצעות המסכמות מנסות להצביע על כיווני חשיבה ופעולה הנוקטים גישה מתכללת, קרי, התמקדות בנושא מסוים המאפשר לתת מענה מהותי לסוגיות רבות. להלן סדרת הפעולות או מוקדי התייחסות שאנו מזהות ככאלה שעשויים לתת מענה למספר רב של סוגיות ואתגרים:

1 | מרחב ציבורי מתפקד - כבסיס לפיתוח ורווחה כלכליים ולשיפור איכות החיים העירונית

אחד הנושאים המרכזיים שעלו במהלך המפגשים השונים הוא חשיבותו של מרחב ציבורי איכותי ומתפקד היטב, הן כבסיס לפיתוח כלכלי משמעותי, הן להעלאת איכות החיים העירונית, והן לשיפור הרווחה אישית של תושבי מזרח העיר. המרחב הציבורי המזרח ירושלמי כולל כמובן את שטחי הציבור והשטחים הירוקים, אשר שניהם נמצאים במחסור ובתת-פיתוח בכל השכונות, אך גם את מערכת הרחובות והשבילים המקומיות. עיקר המסקנות מהדיונים נוגעות דווקא במערכת זו, אותה אנו מזהים כבעלת פוטנציאל גדול ליצירת שינוי כולל.

1.1 | הרחובות כמרחבים ציבוריים העיקריים וכמנופים כלכליים

מהדיונים בנושאים השונים עלה תפקידם המרכזי של הרחובות השכונתיים. הרחובות מהווים, או שיש להם פוטנציאל להיות, מרחבים ציבוריים משמעותיים, המשמשים כמנופים כלכליים לפיתוח מקומות ותעסוקה לסוגיה. בו בזמן, כמרחבים ציבוריים פעילים יש להם גם תפקיד משמעותי וחלק פעיל בעיצוב הזהות המקומית ותחושת השייכות למקום.

לאור זאת, מוצע למקד מאמץ בפיתוח הרחובות המרכזיים בשכונות באופן רב ממדי, הכולל שימושי קרקע מעורבים כגון תעסוקה, מסחר ותיירות לצד מגורים. במסגרת פיתוח זה, יש להגדיר את מערך התחבורה הציבורית, ואת רשת ההליכתיות. כמו כן, יש לדאוג לאספקטים שונים של השמשת המרחב הציבורי של הרחוב כגון שיפור פיזי, שדרוג תשתיות, ניקיון ומיתוג.

מהדיונים עולה כי יש להעדיף ככל הניתן פיתוח המבוסס על הרחובות הקיימים, מתוך מטרה לחזק ולשפר אותם, על פני פיתוח חדש אשר מצריך הריסות או הפקעות. ככל הניתן, מוטב להתאים את הסטטוטוריקה למציאות המתפתחת, ולחזק מגמות קיימות. עם זאת, ברור כי בחלק (קטן יחסית) מהמקרים נדרשת 'מתיחת פנים' מאסיבית יותר, שתאפשר הגדלה משמעותית של זכויות הבניה, קידום מוקדי תעסוקה, ופיתוח מערך תחבורה ציבורית ראוי ומתפקד. במקרים כאלה חשוב במיוחד לבחור במנגנונים אשר יאפשרו את מירב המעורבות הציבורית בתהליכי התכנון והפיתוח (ראו פירוט בהמשך).

נבקש להציע מספר מהלכים משולבים, שמטרתם קידום התעסוקה, יצירת מרחב ציבורי איכותי, קידום ושיפור התנועה, וממילא שיפור הכלכלה המקומית:

- פיתוח ושדרוג המרחב הפיסי: פיתוח סביבתי איכותי, שדרוג תשתיות, פרטי חזיתות, ריהוט רחוב, והנגשה.
- עירוב ומגוון שימושים – מסחר, תעסוקה, הצמדת מוקדי ציבור וקהילה לרחובות המרכזיים.
- פעילות ותפקוד משתנה בזמנים שונים – ובכללם האפשרות לסגירת רחובות או אזורים כמרחבים ציבוריים ללא רכב בחלק משעות היממה או בימים מיוחדים.
- דגש על קידום הליכתיות, בהיות הרחוב המרחב הציבורי המרכזי הניתן לפיתוח ופתוח לכל. רחבות מוצלות, פינות ישיבה, אזורי מסחר, בתי קפה – כל אלה יחד עשויים לתת מענה משלים למחסור הגדול בשטחים פתוחים ובמרחבי פנאי בשכונות מזרח ירושלים.
- דגש על נגישות בתחבורה ציבורית. התאמת חתך הרחוב למעבר תחב"צ. תפיסת התחנות כמוקדים בקנה מידה שכונתי. והתאמת המסלולים ותדירות הנסיעה לצרכי הקהילה באופן מדויק יותר.

◉ 1.2 | שימוש גמיש ומיצוי שימוש בקרקעות זמינות ובשטחים ציבוריים

מהדיונים עלה הצורך למיצוי השימוש במרחבים זמינים קיימים לטובת הציבור הן על מנת להגדיל את כמות השטחים הזמינים לפעילות קהילתית, והן כפתרון אלטרנטיבי למנגנון הפקעת קרקעות לצרכי ציבור. מיצוי מרחבים קיימים כגון:

- שימושים זמניים בקרקע ציבורית או פרטית כגון גינות משחקים ושימושי תרבות ופנאי בחוץ, היכולים להתממש בקרקע פרטית או ציבורית שאינה בשימוש כיום;
- איתור קרקעות פרטיות שאינן מבונות באזורים מרכזיים והשמשתן לשימושים ציבוריים, עד לפיתוחן.
- סגירת רחובות במועדים רלוונטיים לתנועה כלי רכב והפיכתם למרחב ציבורי מתפקד;
- תוספת של פעילויות חדשות לשטחים המשמשים כבר היום בשימוש ציבורי: שימוש אינטנסיבי יותר בגגות ובחצרות מבני ציבור כהשלמה לשטחים הפתוחים החסרים.

למותר לציין כי כל המהלכים הללו ובעיקר כאלה נוגעים למבנים או קרקעות בבעלות פרטית מצריכים הגעה להסכמה והסדר, ואסור שייעשו בכפייה. מהלכים שייעשו ללא הסכמה רק יגבירו את חוסר האמון הציבורי, וסיכוייהם להביא לשיפור במצב הקיים קטנים.

1.3 | יצירת שטחי ציבור: מודל פיצוי רלוונטי במקרים של הפקעת קרקעות לצרכי ציבור

בהקשרים שונים עלה הצורך בגיבוש מודל פיצויים מוסכם למקרים בהם אין מנוס מהריסת בנייה קיימת או הפקעה של קרקע. מטרתו של מודל פיצויים כזה היא כפולה: הגדרה בהסכמה של שטחים לטובת הציבור ובניית אמון עם הקהילה המזרח ירושלמית.

היות ותושבי מזרח ירושלים נמנעים מלקבל פיצוי כספי כנגד אדמה, ולאור הקונפליקטים וחוסר התכנות המימוש במקרים של הפקעה ללא הסכמה, מוצע לקדם מודל המבוסס על הסכמות קהילתיות ועל פיצויים בדמות זכויות בניה או הקלות. מודל כזה יוכל להיות מקודם כחלק מעבודתו של הגוף הניהולי המוצע (ראה בהמשך) שתפקידו לתווך בין הרשויות ובין התושבים ולהגיע להסכמות גם בנושא של הפקעת קרקעות שישמשו לבנייה של מבני ציבור ותשתיות ציבוריות אחרות.

2 | מעורבות ציבורית ומקצועית בקביעת סדרי עדיפויות ובתהליכי יישום

בכל אחד מהנושאים שנדונו עלתה חשיבותם של יצירת מנגנונים אשר יאפשרו מעורבות גדולה יותר של הציבור המקצועי והכללי בתהליכי קבלות ההחלטות בנוגע לתכנון המרחב, ואף יותר מכך בקביעת סדרי עדיפויות ובתהליכי היישום של פרויקטים שונים. אחד האתגרים המרכזיים הינו יצירת שיתופי פעולה ביישום של יוזמות בעלות פוטנציאל לשינוי משמעותי, והטמעה של ידע מקומי בתהליך התיעדוף של פרויקטים שונים. זאת באמצעות בנייתם של מנגנונים מתווכים, אשר יאפשרו איסוף של ידע מקומי ועבודה משותפת של הקהילה עם הרשויות, גם מבלי לגשר על פערי תפיסות מהותיים יותר. הצעות למנגנונים מסוג זה:

2.1 | פיתוח שפה מקומית למרחב הציבורי של מזרח ירושלים

כפי שכבר הוסבר בהרחבה, פיתוח המרחב הציבורי המזרח ירושלמי דורש התייחסות תכנונית, תפעוליות וניהולית ייחודית. לתפישתנו, מכלל הדיונים על המרחב הציבורי עולה כי יש לפתח שפה מקומית ייחודית למרחב הציבורי של מזרח ירושלים, אשר תוכל לשקף באופן מדויק יותר את אופני השימוש בו הרלוונטיים לתושבים.

2.2 | מיפוי קהילתי

פיתוח ושימוש במתודולוגיות של מיפוי קהילתי במגוון נושאים הנוגעים למרחב הציבורי, לשירותים העירוניים, ולתחבורה הציבורית, יאפשר חשיפה ודיוק של הבעיות והצרכים בשכונות השונות. מיפוי כזה יסייע לבניית בסיס מידע מציאותי לגבי מצב השירותים, התחזוקה, והתפעול בשכונות השונות. המידע יוכל לשמש כמצע לשיתוף פעולה עם רשויות שונות לצורך שיפור איכות השירותים הניתנים בשכונות.

2.3 | גוף מקומי האחראי על ניהול המרחב הציבורי ויישום פרויקטים

מטרתו היא לתווך בין השכונות ובין הרשויות באופן שיאפשר זיהוי צרכים, קביעת סדרי עדיפויות, איגום משאבים לפרויקטים משמעותיים, ניהול הביצוע, ותפעול שוטף של המרחב הציבורי. גוף כזה יוכל להיות אחראי הן על נושאי התכנון והפיתוח, והן על התפעול השוטף וכן לעזור בהעברת מידע מהגורמים העירוניים אל תושבי השכונות. כמו כן, יוכל גוף כזה לפעול לפיתוחן של שותפויות ציבוריות-פרטיות שמטרתן לשפר ולהעצים את השימוש במרחב הציבורי בשכונות בכלל וברחובות בפרט. המנהלים הקהילתיים עשויים למלא תפקיד זה, במידה ויוקצו להם משאבים, תמיכה והכשרה מתאימים.

2.4 | מרכזי מידע, הכשרה ותעסוקה מקומיים

לאור הנגישות הנמוכה מחד והצורך הגובר מאידך במידע, בידע, להכשרות ולמיומנויות , הדיונים הצביעו על הצורך ביצירה של רשתות קהילתיות העוסקות בתחומים שונים של כלכלה מקומית אשר יאפשרו הפצה, הנגשה ותווך של מידע, שיתוף ידע ומיומנויות, ותמיכה בהתארגנויות מקומיות:

- יצירה של HUBS מקומיים העוסקים בנושאים אלו (לדוגמא HUB מכוון לתעסוקת נשים), היכולים להוות בסיס לרשתות קהילתיות מסוג זה. לדוגמא מרכז בנושא תיירות אשר יעסוק בהכשרה, ליווי, מתן הלוואות, סיוע בניהול, פרסום וכיו"ב. מקום כזה יוכל גם לאפשר יצירה של קשרים ושיתופי פעולה בין נותני שירותים שונים.
- יצירת מאגר מידע מתכלל בנושאי תכנון וביצוע אשר יאגם של כלל המידע הקיים בתכניות השונות המקודמות על ידי גופים שונים, באופן שיהיה נגיש ופתוח לציבור מחד, ויאפשר תיעדוף פרויקטים וקבלת החלטות מתוך ראייה כוללת מאידך. מאגר כזה יוכל גם להציף את חוסר ההתאמות בין המצב הקיים בשטח לבין המצב הסטטוטורי ויאפשר פעולות להתאמת המצב הסטטוטורי למצב הקיים.

2.5 | חלופות לרישום קרקעות

מעמדה המשפטי-קנייני-רישומי של הקרקע בזרח ירושלים הוא מורכב, ובמקרים רבים מהווה חסם מהותי לפיתוח. בנוסף, הבעלות על הקרקע נושאת עימה היבטים תרבותיים ורגשיים עמוקים, ועל כן כמעט כל נגיעה בנושא מעוררת חששות ומהווה גורם משמעותי לחוסר אמון ציבורי בממשל ובמהלכי הפיתוח שביוזמתו. על אף תשומת הלב המוקדשת להסדרת מעמד הקרקע במסגרת החלטת הממשלה, ברור כי ישנם קשיים רבים ביישום החלטה זו הלכה למעשה. בנושא זה ההמלצה המרכזית של דוח זה היא לבנות ולהפעיל מנגנונים חלופיים לרישום הקרקע הפורמלי. המשותף למנגנונים המוצעים הוא היותם מבוססים על הכרה בהסכמות פנים קהילתיות, ואף בהרחבתן במקומות הנדרשים באמצעות תהליכי שיתוף וגישור. עקרון נוסף הוא הכרה בייצוג הקהילתי הקולקטיבי של השכונות הפלסטיניות בנושאי תכנון ובנייה באמצעות המנהלים הקהילתיים:

- רישום צל כבסיס לקבלת החלטות מושכלת: מיפוי משותף עם בעלי העניין בקרקע, של חלוקת הקרקע המקובלת על הקהילה, שעל בסיסו תתווה התכנית או יתקבלו החלטות למיקום שימושי קרקע. אף שלרישום מעין זה אין תוקף משפטי, יש לו תוקף קהילתי, ובעיקר כשהוא מתבצע כהליך פומבי ושקוף לציבור.
- הקמת וועדות רישום מטעם המנהל הקהילתי: אנשי מקצוע המקובלים הן על הקהילה והן על הרשויות, שיבצעו הליך של בדיקת תביעות בקרקע, ויסייעו לרשויות ולתושבים בהבהרת הסיטואציה. לתושבים יסייעו הוועדות להבין מה נדרש בכדי להסדיר את מעמד הקרקע או לפתח אותה, ולרשות יסייעו הוועדות להבין מה מידת התוקף של התביעה, והאם קיימות התנגדויות פנים קהילתיות או אחרות להסדרת הקרקע או לפיתוחה.
- עמידה על זכותו של המנהל הקהילתי להגיש תכניות: חיזוק המעמד הייצוגי של המנהל הקהילתי כגוף משמעותי בתהליכי התכנון השכונתיים, תוך איתגור העמדה המשפטית השוללת מהמנהלים הקהילתיים את האפשרות להגיש תכניות בשם תושבי השכונות.

2.6 | פיתוח מיקרו-תיירותי

בדיונים בנושאים השונים עלה הפוטנציאל הרב שיש לפיתוח תיירותי, בפרט בשכונות הקרובות למרכז העיר. לפיתוח כזה עשויה להיות תרומה משמעותית הן מבחינה תעסוקתית, הן בהיבטים מרחביים של שיפור הנראות והטיפוח של המרחב הציבורי, והן בהיבטים של יצירת נגישות תחבורתית ורגלית טובה יותר בתוך השכונות וביניהן. הדגש הינו על תיירות מקומית בקנה מידה קטן (כגון אירוח ובישול ביתי, סיורים, אמנויות, אקו-תוריזם וכדומה), אשר תתמוך ותייצר מערכות מיקרו-כלכליות מקומיות ובנות קיימא. יתרה מכך, פיתוח תיירותי יכול להישען על, ואף לשמש כמנוף לצמיחתן וחיזוקן של רשתות קהילתיות המורכבות מעסקים מבוססי משק בית ועסקים מקומיים תוך העצמת הקשרים הפנים קהילתיים. בקנה מידה שכונתי לצורך כך, הוצע לערוך תכניות כוללניות, בקנה מידה שכונתי, אשר יטפלו במגוון ההיבטים הקשורים בפיתוח של תיירות מקומית.

נספח 1
סדרי יום של המפגשים

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

הקליניקה האורבנית
THE URBAN CLINIC
عيادة التخطيط الحضرى

שווה לחיות בירושלים
www.jerusalem.muni.il

הפלטפורמה לתכנון במזרח ירושלים | منصة التخطيط في القدس الشرقية

המפגש הראשון | اللقاء الاول

פיתוח מרחב ציבורי

تطوير الحيز العام

יום חמישי يوم الخميس

15.11.2018

מנהל קהילתי צור באהר

مركز جماهيري صور باهر

9:00 - 8:30	התכנסות	استقبال
10:00 - 9:00	ברכות, מסגרת הפלטפורמה, והכרות	ترحيب, اطار المنصة, وتعارف ד"ר אמילי סלברמן, הקליניקה אורבנית	د.ايميلي سيلفرمان, العيادة الحضرية
11:30 - 10:00	סיור בדגש המרחב ציבורי בשכונת צור באהר	جولة بالتركيز على الحيز العام في حي صور باهر צוות הקליניקה האורבנית והמתכנן מוחמד נחאל	طاقم العيادة الحضرية والمخطط محمد نخال
12:00 - 11:30	הפסקה	استراحة
13:30 - 12:00	הרצאה ודיון על המרחב הציבורי בירושלים המזרחית – אתגרים ביצריה, שימוש וניהול	محاضرة ونقاش على الحيز العام في القدس الشرقيه – تحديات في خلق, استخدام وادارة פרופ' ראסם ח'מאיסי	بروفيسور راسم خمايسي
15:00 - 13:30	סדנת יישום והצגת ממצאים	ورشة تطبيق وعرض الاستنتاجات

בית להצמחת מנהיגות עירונית וידע מקומי לקידום צדק מרחבי

بيت لتنمية المعرفة والقيادة الحضرية لتحقيق العدالة المكانية

urbanclinic.huji.ac.il

The Urban Clinic - הקליניקה האורבנית

הפלטפורמה לתכנון במזרח ירושלים | منصة التخطيط في القدس الشرقية

המפגש השני | اللقاء الثاني

סוגיות ברישום, רישוי ותכנון - חשיבה על דרכי פעולה

قضايا في التسجيل، الترخيص والتخطيط – تفكير حول طرق العمل الممكنة

יום חמישי يوم الخميس

10.1.2019

בבית המודל , עיריית ירושלים, כיכר ספרא

بيت المودل , بلدية القدس, دوار سفرا

9:00 - 9:30 פתיחה והיכרות | افتتاح والتعارف

ד"ר אמילי סלברמין, הקליניקה אורבנית | د.ايميلي سيلفرمان, العيادة الحضرية

9:30 - 11:00 סדרי הרישום במזרח ירושלים - הצגה ודיון | انظمة التسجيل في القدس الشرقية

צוות הקליניקה האורבנית ומתכנן נאסר אבו ליל | طاقم العيادة الحضرية والمخطط ناصر أبو الليل

11:00 - 11:15 הפסקה | استراحة

11:15 - 12:30 רישום מקרקעין במזרח ירושלים - כיווני חשיבה ופתרונות יצירתיים להתמודדות עם האתגרים | تسجيل الأراضي في القدس الشرقية – اتجاهات التفكير والحلول الإبداعية لمواجهة التحديات

הרצאתה של מעיין נשר ,תגובות אנשי מפתח, ודיון פתוח | محاضرة معيان نيشر, ردود اشخاص رئيسيين, ومناقشة مفتوحة

12:30 - 13:00 ארוחת צהריים | وجبة الغداء

13:00 - 14:00 סדנה - כיווני פעולה אפשריים | ورشة عمل - اتجاهات ممكنة للعمل

- רישום צל تسجيل الظل
- מסלול הכלכלי المسار الاقتصادي
- רישוי ללא רישום الترخيص بدون تسجيل
- מצב קיים ו- צו שעה الوضع الحالي وامر مؤقت
- אחר! آخر!

בית להצמחת מנהיגות עירונית וידע מקומי לקידום צדק מרחבי

بيت لتنمية المعرفة والقيادة الحضرية لتحقيق العدالة المكانية

urbanclinic.huji.ac.il

The Urban Clinic - הקליניקה האורבנית

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

הקליניקה האורבנית
THE URBAN CLINIC
عيادة التخطيط الحضرى

www.jerusalem.muni.il | שווה לחיות בירושלים

הפלטפורמה לתכנון במזרח ירושלים | منصة التخطيط في القدس الشرقية

המפגש השלישי | اللقاء الثالث

סוגיות במערך התחבורה במזרח העיר
قضايا حول شبكة المواصلات في القدس الشرقية

יום חמישי يوم الخميس
28.2.2019

בבית המודל , עיריית ירושלים, כיכר ספרא
بيت المودل , بلدية القدس, دوار سفرا

8:30 - 9:15 התכנסות: פוסטרים - ממקום למקום במזרח ירושלים - דיון בקבוצות קטנות | تجمع : عرض لوحات – من مكان إلى آخر في القدس الشرقية – نقاش بمجموعات صغيرة

אסמאעיל סלאח: מאאם ליסון לגן הטכנולוגי | اسماعيل صلاح: من ام ليسون الى الحديقة التكنولوجية

יאסמין אבו ערפה : מא-טור לאוניברסיטה העברית | ياسمين ابو عرفة: من الطور للجامعة العبرية

מוראד אבו דיאב : מאבו תור לבית חולים אל-מקאסד | مراد ابو دياب: من الثوري لمستشفى المقاصد

ת'ראא קריש : מכפר עקב לבית ספר בבית חנינא | ثراء قرش : من كفر عقب لمدرسة في بيت حنينا

9:15 - 9:30 פתיחה | افتتاح

9:30 - 10:00 רן עציון – חברת מוריה: תכנית החומש ודילמות מרכזיות | ران عتيسون – شركة موريا : الخطة الخماسية والمعضلات المركزية

10:00 - 11:30 ג'יי קפלן: « מערך התחבורה במזרח העיר» + דיון | جاي كابلن « شبكة المواصلات في شرقي القدس» + نقاش

11:30 - 12:00 הפסקה , ארוחת צהריים | استراحة, وجبة الغداء

12:00 - 12:45 סוגיות מרכזיות – מבואות לסדנה | قضايا مركزية – مقدمات لورشة العمل

-שיפור השרות בתחבורה ציבורית, ומעורבות ממשתמשי האוטובוסים , ח'אלד עוויסאת ויוסי סעידוף | تحسين خدمة المواصلات العامة ومشاركة, خالد عويسات ويوسي سعيدوف

- התאמת הסטנדרטים למצבים שונים, ענאיה בנא | ملائمة المعايير لحالات مختلفة, عناية بنا

- קידום ועדכון התכנון, במעורבות תושבים, ג'יי קפלן | تقديم وتحديث التخطيط, بمشاركة السكان, جاي كابلن

12:45 - 14:00 סדנה – חלוקה לקבוצות. דיון מסכם | ورشة عمل – تقسيم لمجموعات ونقاش ملخص

בית להצמחת מנהיגות עירונית וידע מקומי לקידום צדק מרחבי
بيت لتنمية المعرفة والقيادة الحضرية لتحقيق العدالة المكانية

urbanclinic.huji.ac.il

The Urban Clinic - הקליניקה האורבנית

האוניברסיטה העברית בירושלים
THE HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

הקליניקה האורבנית
THE URBAN CLINIC
عيادة التخطيط الحضرى

שווה לחיות בירושלים
www.jerusalem.muni.il

הפלטפורמה לתכנון במזרח ירושלים | منصة التخطيط في القدس الشرقية

המפגש הרביעי | اللقاء الرابع

פיתוח כלכלי ותעסוקה במזרח העיר | التطوير اقتصادي والتشغيل في القدس الشرقية

יום ראשון 28.4.2019 يوم الاحد

בבית המודל , עיריית ירושלים, כיכר ספרא | بيت المودل , بلدية القدس, دوار سفرا

9:00 - 9:30 התכנסות | تجمع

9:30 - 9:45 פתיח: תעסוקה במזרח ירושלים במבט כלל עירונית ביחס לקנה המידה השכונתי | افتتاح: التشغيل في القدس الشرقية من منظور مديني بالنسبة لمنظور على مستوى الاحياء

9:45 - 10:30 נתוני רקע: פיתוח כלכלי במזרח ירושלים: צביקה מינץ, יועץ פרוגרמה, פמ"י | معلومات كخلفية: التطوير الاقتصادي في القدس الشرقية: تسفيكا مينتس، مستشار برنامج تخطيطي– وحدة تطوير شرقي القدس

- נתונים והיבטים שונים של נושא התעסוקה במזרח ירושלים – מצב קיים | بيانات وجوانب مختلفة لموضوع التشغيل في القدس الشرقية – وضع قائم
- מבט לעתיד – תכניות לאזורי תעסוקה, פוטנציאל ואפשרויות מימוש | منظور للمستقبل – مخططات المناطق التشغيلية ، توجهات مستقبلية وفرص للتنفيذ

10:30 - 11:00 גופים ותכניות תעסוקה, רווחה וכלכלה בהחלטת הממשלה 3790: ענת שורץ וייל, אלכ"א, ג'וינט ישראל | مؤسسات ومخططات التشغيل, الرفاه والاقتصاد في قرار الحكومة ٣٧٩٠: عنات شفارتس فيل, الكا, جوينت اسرائيل

- סל התקציבים | سلة الميزانيات
- גופים ותכניות | مؤسسات ومخططات

11:00 - 11:30 רחובות מסחריים בשכונות: ירון קמחי ,ראש תחום פיתוח כלכלי, פמ"י | الشوارع التجارية في الأحياء: يرون كمحي, رئيس مجال التطوير الاقتصادي – وحدة تطوير شرقي القدس

- חשיבותם של רחובות מסחריים | أهمية الشوارع التجارية
- תשתיות, פיתוח ותכנון סטטוטורי | البنية التحتية, التطوير والتخطيط القانوني

11:30 - 12:00 שאלות תובנות ודיון | أسئلة, استنتاجات ونقاش

12:00 - 12:30 הפסקה וכיבוד קל | استراحة غذاء خفيف

12:30 - 13:30 קבוצות דיון: פיתוח כלכלי וקידום תעסוקה בקנה המידה המקומי-שכונתי | مجموعات للنقاش: التطوير الاقتصادي وتقديم التشغيل على مستوى الأحياء المحلية

חלוקה לקבוצות גאוגרפיות עם מתכנני הרובע, דיון בשאלות | تقسيم لمجموعات جغرافية مع مخططي المناطق ، نقاش في الأسئلة:

1. הזדמנויות, חסמים ואתגרים בפיתוח כלכלי וקידום תעסוקה בשכונות – על השונות הרבה ביניהן | فرص, معيقات وتحديات في التطوير الاقتصادي وتقديم التشغيل في الأحياء – مع وجود العديد من الاختلافات بينهم
2. משמעות הפיתוח בקנה מידה שכונתי ביחס לתעסוקת נשים – פוטנציאל ואפשרויות, יחמות ברות מימוש, אפיקי פעולה אפשריים בטווח הנראה לעין | أهمية التطوير على مستوى الحي فيما يتعلق بتشغيل النساء – التوجه المستقبلي والإمكانات ، المبادرات الممكنة للتنفيذ ، وسبل العمل الممكنة.

13:30 - 14:00 סיכום | تلخيص

בית להצמחת מנהיגות עירונית וידע מקומי לקידום צדק מרחבי
بيت لتنمية المعرفة والقيادة الحضرية لتحقيق العدالة المكانية

urbanclinic.huji.ac.il

The Urban Clinic - הקליניקה האורבנית

נספח 2

פוסטרים בנושא תחבורה בחיי היומיום של תושבי מזרח ירושלים

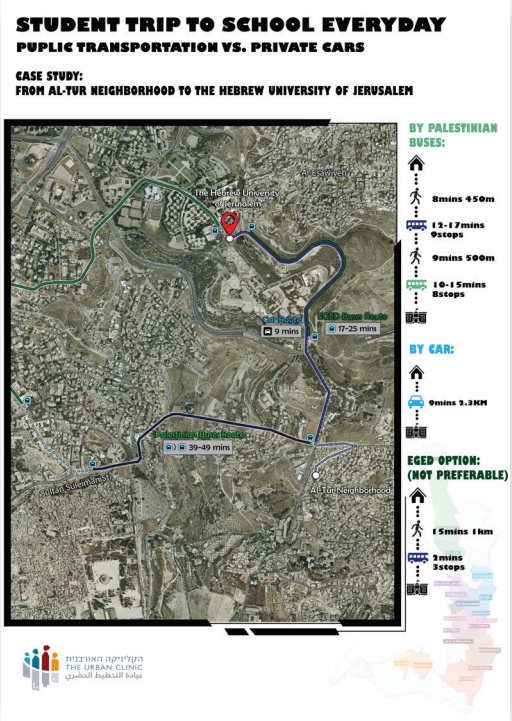

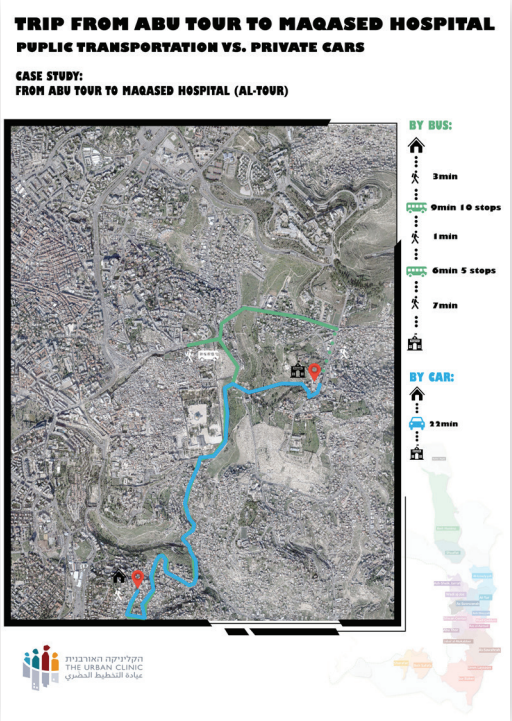

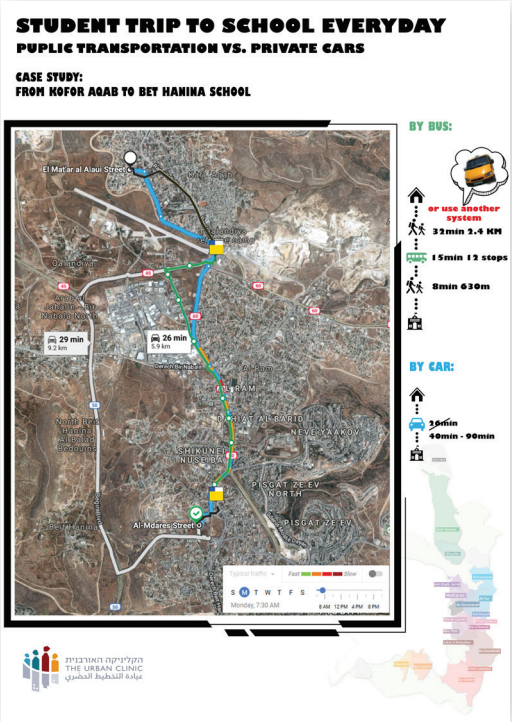

אבו תור - מוראד אבו דיאב | א-טור - יאסמין אבו ערפה | כפר עקב - ת׳ראא קרש | אום ליסון - אסמאעיל סלאח

סטודנטים לתואר שני בתכנון ערים, האוניברסיטה העברית